

Iyolb'al aa Tenam

Ma'l Tx'o'k / María Marcos Brito
Ku' Ko'r Kuxh / Domingo Solis Marcos
Mayra Fong Rodríguez

pnud

Guatemala, C. A.

PROGRAMA DE DESARROLLO
PARA REFUGIADOS, REPATRIADOS
Y DESPLAZADOS
-PRODERE/PNUD-

UNIVERSIDAD
RAFAEL LANDÍVAR
INSTITUTO DE LINGÜÍSTICA

GUATEMALA, 1993.

Iyolb'al aa Tenam

●
Ma'l Tx'o'k / María Marcos Brito
Ku' Ko'r Kuxh / Domingo Solis Marcos
Mayra Fong Rodríguez

pnud

Guatemala, C. A.

**PROGRAMA DE DESARROLLO
PARA REFUGIADOS, REPATRIADOS
Y DESPLAZADOS
-PRODERE/PNUD-**

**UNIVERSIDAD
RAFAEL LANDÍVAR
INSTITUTO DE LINGÜÍSTICA**

GUATEMALA, 1993.

*Qaq' ta'ntiixh te uq'a molich uxhchile', u ve' nilochon uq'a uxhchile' u ve'
kat b'ex ikoltib' tu ma't atinb'al (PRODERE) ti' uq'a lochb'ale' puaje' u
ve' kat taq' ti' taq'onval u chusb'al u'uja'.*

*Agradecemos al Programa de Desarrollo para refugiados, repatriados y
desplazados (PRODERE) por el apoyo económico que brindó para la
elaboración de este material.*

Nuk'el:	Cartillas de Alfabetización
B'anax:	Libros de lectura complementaria Ixil, N° 1
B'o'q'ol Aq'on:	Guillermina Herrera Peña
B'anol tetz:	Ma'l Tx'o'k / María Marcos Brito
	Ku' Ko'r Kuxh / Domingo Solís Marcos
B'anol Vatzib'al:	Mayra Fong
Eesan Tz'ib':	Lourdes Medina
Lochol Yolb'al:	Martín Chacach Cutzal
Ilol Isuuchil:	Verónica de Barrientos

Colección:	Cartillas de Alfabetización
Serie:	Libros de lectura complementaria Ixil, N° 1
Directora de la colección:	Guillermina Herrera Peña
Autores:	Ma'l Tx'o'k / María Marcos Brito
	Ku' Ko'r Kuxh / Domingo Solís Marcos
Ilustración:	Mayra Fong
Diagramación:	Lourdes Medina
Coordinador Lingüista:	Martín Chacach Cutzal
Asesora Pedagógica:	Verónica de Barrientos

Tokeb'al u'uj

Uq'a u'uja' u va' tz'ajsab' tetz chusb'alib' b'anchel tuche' ti u va' la' isik'le uq'a kumoole', u aq'onb'ala' ti' u va' acha'v, as nim talche' tu viyolb'ale'.

As ti' ib'anchu uq'a aq'onb'ala' u va' a' nik'ajpe' stuk' va' la' mox isik'le, la ichus itzib'ata' u ve' a' nimox ichustu u chusb'alib'e.

As ti' uq'a yole' u ve' at ku' xo'l, aq'onb'al tetz iyik'il u chusb'alib'e' u ve' kat kuxh nituch kat uq'a b'anla txumb'ale'. Xo'l uq'a yola' at u ve' ti' u kutichajil ti' uq'a lochib'e' tulaj atinb'al, u lochome' u ve' nib'an u ixoje' u ava chikoe' as ti' uq'a txokope' pajte kajayil chit uq'a yola' ti' u nimla vatzib'ale' niyolon kat u ve' at ku' tu u u'uje' tetz chusb'alib' tu kuyolb'al as mox til lu uq'a chusul q'esla aamaae' isuuchil ti' ib'anchu tuche'. As iyollu uq'a tename' tu u ve' at kat uXHchil.

Kajayil chit uq'a tz'ib'e u va' lochb'al tetz ti' u va' la' palstuul' as timotxeb'al chajjunun' at jolol uq'a ch'otib' tzi', a'e' la' lochon uXHchil ti' u va' la' pal stuul ti' sik'let uq'a alol yolb'ale'.

As akoj uq, uq'u va' tuk' b'anb'elobj ti' u va' la' mox ichustib' uXHchil tu u yolb'ale' uq'a ve' a'n nimox ichus itzib'ale', itztik'lele'.

Nitxakone' uq'a xhiilae'

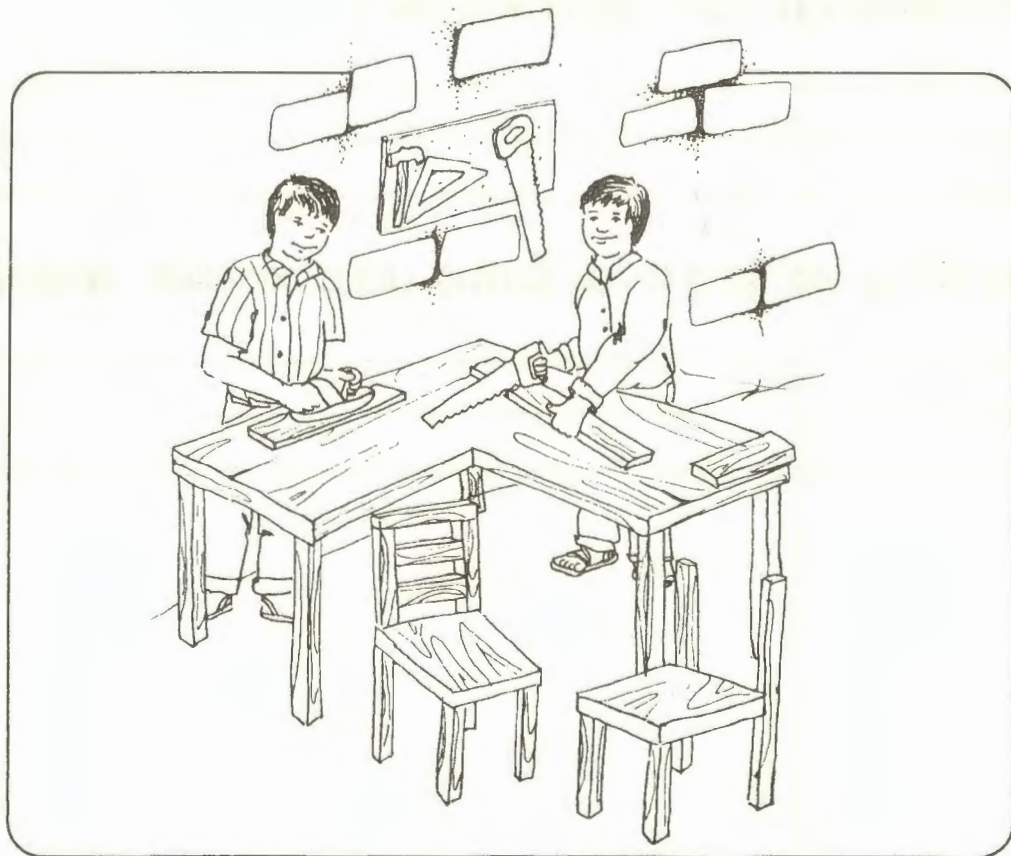
Tan b'a'nla xonleb'al u xhiilae', tan ye'l toj uxhchil nikool ta'n txakb'a'.

Tan acha'v chit ti'il uxhchil tu xhiilae' tul u va' koolinaj echi'ol ta'n aq'on.

As aal chit b'a'n u va' xonle'l uxhchil tul la' uch tx'a'o'm, uq'a naje' tu xhiila, as uq'a ixoje' vi' chem, tan va'lexh chij la' tx'a'n uxhchil stxakli.

As b'a'n chite' u va' atoj chit ixhiila uxhchil tu kab'al, tan b'a'n chite' u va' la' aq'ax ixonleb'al uq'a q'elville', tan at nib'ane' u va' koolina ve't ta'n xaaom, as b'a'nla txumb'al u ve' nak'uche'.

B'a'n chite' u va' la' chuspu ib'anax uq'a xhiila'e', tan acha'v chit u va' uxhchil la' b'anon uq'a ve' nisa'vite', tan asoj loq'el chit la' b'anaxi as me'b'a' kuxh uxhchile' la' ib'ane'.

Tan acha'v chit ib'anax xhilla ta'n uq'a k'a'xe', tan ti' u va' la' chab'al ib'anche'.

Tan acha'v chit tilon uq'a xhiilae' u ve' nib'an uq'a seeole', tan ti' u va' acha'v inuk'pu uq'a aq'en k'a'xe', moj aq'en tzaa q'aj nib'an naj, sti'e' u va' chuspoj ib'anche'.

As aal chit b'a'ne' u va' ichus chit tib' uq'a tal xaake' ti' seeolil, tan acha'v chit u aq'one'.

As b'a'n chite' u va' ye'l u xhiilae' la' aq'ax kan vatz q'ii tan nipax ta'n u q'ie', sti'e' u va' qilta chit uq'a xonleb'ale'.

¿Kam itxa'k u xhiilae' ti' uXHchil?

¿Kam nib'anax ta'n uq'a k'a'xe'?

¿Kam sti' u va' b'a'n la' ichus uq'a xaake' seeolil?

Chusu'm nib'an ixoj chusul

B'a'n chite' u va' la' ichustib' uxhchil tan nimla lochb'al, tan nitaq' txumb'al ti' u va' kam taq'onvu uxhchil tu vitenam.

Tan ch'i'umal chite' u chusb'alib'e' tan ti' u va' a'e' tuk aq'on txumb'al ti' uq'a aq'one', tan tu chusb'ale' nik'ulax kat uq'a txumb'ale'.

B'a'n chite' u va' la' ichus tib' uxhchil, tan ech kuxh elochate' uq'a etalintxa'e'.

Tan aal chit b'a'n va' la' ichustib' uq'a talintxa'e', tan ech kuxh itx'olat itz'ib' tuk' isik'let uq'a tz'ib' tu kuyolb'al.

As ch'i'umal chite' u chusb'ale', tan kam kuxh b'a'nla txumb'al nitaq' ti' u qatine', tan echen uq'a b'a'nla txumb'ale' tu uq'a u'uje'.

Tan a' u chusb'alib'e' ni'aq'on itxumb'al uxhchil ti' u va' kam itz'akal uq'a avane' tul la' ul u ch'o'me' sti'.

As aal chit b'a'n va' at u chusb'al skuxo'l, tan tzitzi' tuk paxoj kat eltzan itxumb'al uxhchil, as ech kuxh kulakat qib' skukajayil.

Tan ch'i'umal chite' u chusb'ale', tan tzitzi' la' b'en ichuskat uxhchil u va' kam itz'akal uq'a kuch'o'me', sti'e' u va' acha'v chite' u chusb'alib'e'.

As aal chit b'a'n u va' la' mox ichus tib' uxhchil skajayil, tan ch'i'umal u va' atoj itxumb'al uxhchil ti' tatine'.

¿Kam itxa'k u chusb'alib'e'?

¿Kam maj a' kuxh uq'a talintxa'e' la' uch b'en ichusat fib'?

¿Kam sti' u ve' aal b'a'n u va' at u chusb'ale' skuxo'l?

B'a'n chite' la' ichus uq'a talintxa'e' aq'on

Ch'i'umal chit u va' la' taq' uq'a b'aalae' itxumb'al uq'a italintxa'e', tan nichus ib'anax uq'a aq'one', tan acha'v chite' asoj nilochon uq'a talintxa'e'.

Tan eche' uq'a tx'aaaj oksa'me', a' nitale' u va' ilel itx'aape', tan a' nitale' u va' la' chit el u xhab'one' sti', tan nikuxh iyane' asoj ye' nitel ivatz.

As a' chit nital u tx'aaaje' u va' la' chit b'anax ipochile', tan asoj ye' la' b'anax ipochile', as la' el ta' tu vixu'kil, as la' ak' uxhchil sta'n.

B'a'n chit u va' ye' la' imol uxhchil mamala tx'aaaj, tan aal chit b'a'n u va' yak la' tx'aap uq'a oksa'me' tul u va' la' ch'expuli, tan loq' chit nikool uxhchil asoj nimal ve't u tx'aaaje'.

Tan a' nitale' u va' atoj ok chit uxhchil ti' itx'aap uq'a tx'aaaje', as yak la' tzajsal skajayil, tan la' yane'

ta'n q'umtichil asoj ye' kuxh la' tzajsali, sti'e' u va' la' chit ilchi pik'le'.

As b'a'n chit u va' la' ichus uq'a tal xvaake' kam itx'aap uq'a oksa'me' tan ixoje' tuk lochonoj tu kab'al k'atz vitxutxe'.

Tan ch'i'umal chite' asoj chusel chit uq'a talintxa'e' ta'n uq'a b'aalae' ti' aq'on, tan tuk sa'vitoje' ti' chiintxa' tul u va' tuk ch'iioj.

¿Kam sti' b'a'n la' ichus uq'a b'aalae' aq'on te uq'a talintxa'e'?

¿Kam sti' u ve' b'a'n la' ichus uq'a talintxa'e' uq'a aq'one'?

¿Kam la' ib'an uq'a tx'aaaje', asoj ye' la' el ivatz sb'a'n?

Ch'i'umal chit uq'a tze'e'

Acha'v chit tilon u qatinb'ale' tul va' at uq'a tze'e' stuul, tan kam kuxh itxa'k sqi', sti'e' u va' ilpoj chit isuuchil.

Tan acha'v chit imolat uq'a tze'e' u kajia'e', tan ti' u va' nim ichiie' as loq' chit nitel uq'a iq'ab'e' pajte, tan va'l chit ili'lol tok uxhchil sxo'l.

Tan aal chit b'a'n u va' at uq'a nimla tze'e' skuxo'l, tan a'e' nimolon uq'a acha'vla kajia'e' skuxo'l, as a'e' nimolon uq'a jab'ale' tan a' visib'ile' nimolon uq'a suutze', sti'e' u va' aal chit b'a'n u va' atoj mamala tze'.

As a' nitale' u va' la' tavaj uxhchil joltoj tze' tul u va' la' ku'sal u ve' la' sa'viti, tan asoj la' kuxh mutx iku' uq'a tze'e', as ye'l uxhchil la' iseb' ve't vatz u tx'ava'e'.

Tan eche' ta' uq'a tzaae', kam kuxh niteesa eltzan uxhchil sti', tan acha'v chit taq'at vixaj vejb'al tetz nimla q'ii, as ch'i'umal chit tel xan sta'n pajte.

Tan eche' uq'a acha'vla aq'en u ve' nib'anax uq'a kab'ale' sta'n tan a' uq'a tzaae' ni'aq'on, tan ti' u va' acha'v chit telch'u'l uq'a chotkin chala aq'en xe' uq'a b'olkin tzaae'.

Tan a' uq'a tzaae' ni'agon uq'a acha'vla potz'ome', tan ti' u va' b'olel chit ichiie', sti'e' u ve' acha'v telch'u'l uq'a potzo'me', as ye'xhkam nitz'ilme'.

As ch'i'umal chit u va' atoj chit uq'a tzaae' skuxo'l, tan a'e' ni'aq'on imatxb'al uxhchil, tan ilkuxh toyvu xamal ile', asoj at itzaail tul niq'upile'.

Acha'v chit taq'at u tzaae' itxijub'al uxhchil aq'b'al, tan ti' u va' nim itxijune', as ye'l mam puaj nisotzsal sti', sti'e' u va' b'a'nla txijub'ale' u tzaae'.

As ch'i'umal chit viq'ab' u tzaae' u va' la' oksal si'il, tan acha'v toyve' tan ankuxh uq'a tze'e' ni'aqo'n isi uxhchil, sti'e' u ve' avaloj chit ich'exel.

¿Kam sti' u va' aal b'a'n at uq'a tze'e'?

¿Kam itxa'k u tzaae' ta'n uxhchil?

¿Kam la' ib'an uxhchil, asoj ye' la' aval ich'exel uq'a fze'e'?

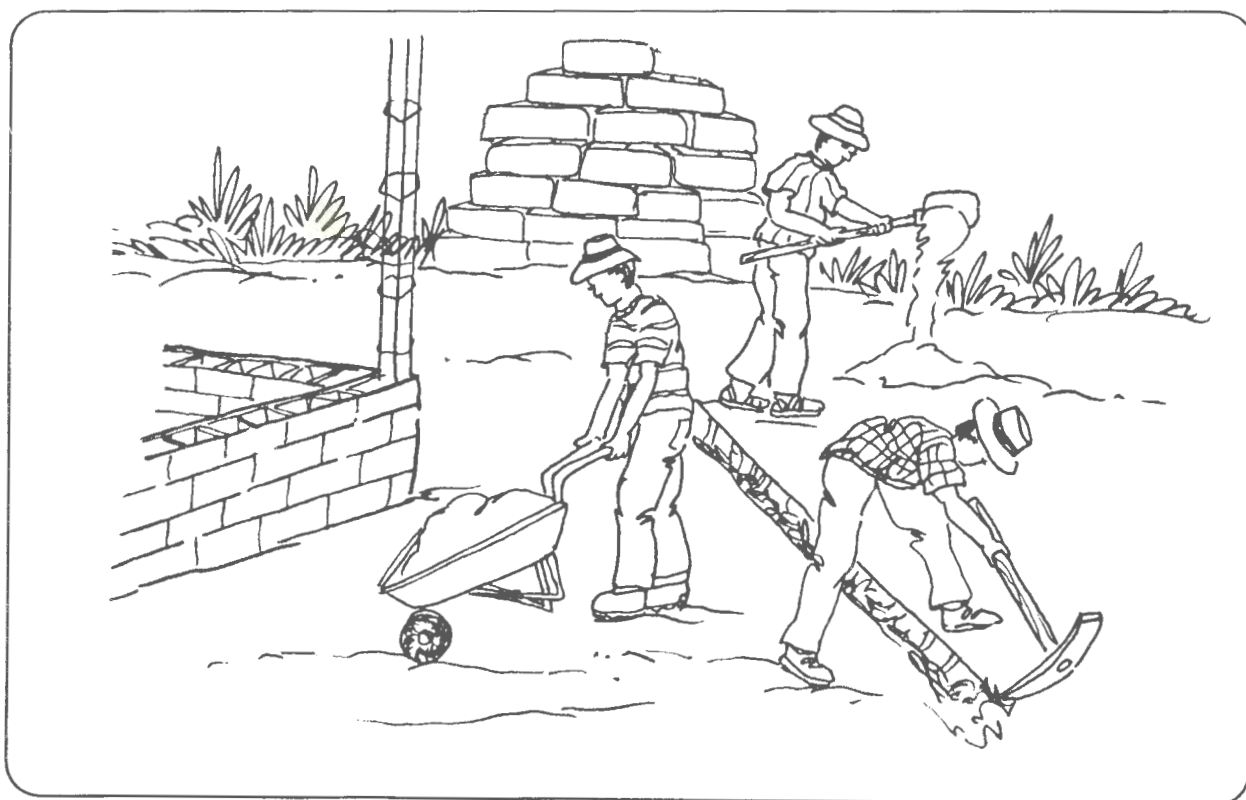
Acha'v chite' asoj la' iloch tib' uXHchil

As aal chit b'a'n u va' la' iloch tib' uXHchil ti' uq'a aq'on, tan ilkuxh tuch ile' asoj at lochb'aliib' ti' ib'anax maj nimla aq'on tetz u tename', tan kam kuxhe' nisa'vite'.

Tan ch'i'umal chite' u va' la' ilax isuuchil u tename', a'e' tan a' nitale' u va' uXHchil la' ilon, tan ik'ujb'a'k kuxh uXHchil ik'u'l ti' u poob'ale', tan aal chit b'a'ne' u va' la' komunili.

Aal chit b'a'ne' u va' ye' la' k'ujeb' ik'u'l uXHchil ti' u poob'ale', sti'e' u va' lochaxoj uq'a uXHchile' u ve' nib'anon isuuchil u tename', tan aal chit b'a'ne' u va' k'uloj tib' eyol.

Tan eche' uq'a chusb'ale', a' nitale' u va' ilpoj chit isuuchil sb'iichaj, tan at nib'ane' u va' ye' nitz'aj ve't tok uq'a chusb'aliib'e' stuul, as aal b'a'ne' u va' la' komonil ib'anax ma'toj, tan acha'v chite' asoj nichus tib' uXHchil skajayil.

Acha'v chite' u t'usiib'e'

Acha've' te u chi'ole' asoj t'usin tib' uXHchil, tan ch'i'umal chit u achi'me' junq'ii, tan ye'l uq'a uk'e' ilkuxh koj ichee ile' xo'l kuvi' tan ti' u va' ta' ye'l tz'il atij.

Aal chit b'a'n u va' la' tz'ikun uXHchil tuk' xhab'on aaq'al u va' la' el u tz'il, tan a'e' nisa'vit ti' u chi'ole', tan nilochone' ti' u va' ye'l uXHchil la' ch'o'ni.

Xeeoj chit ivi' uq'a tal xvaake' tan acha'v tilone' asoj tx'utimal je' uq'a xi'l ivi'e'.

As aal chit b'a'ne' u va' junq'ala'm la' ixee uXHchil ivi', tan nitaq'e' chij u uk'e' q'e'yil, tan a' u kukajale' chij nitz'utz' txoo.

Tx'aaaj chit xe' tee u xiiab'e' u ve' nixee uXHchil ivi' sta'n, tan at nib'an u va' anchit u xiiab'e' nitz'ilum pajte.

As ch'i'umal chit u ve' nikomonil ib'anche', tan at uXHchil u va' nitx'olon ib'anax xan, as ti' inuk'pu chusb'ale' pajte, as ilkuxh itzojpil' asoj komon tuch, tan aal chit b'a'n la' ilpi suuchil u kutename'.

Tan ch'i'umal chit u va' acha'v tatin uq'a chusb'ale', tan asoj q'a'l ve'te', as la' ku' tz'uue' stuul, as aal chit b'a'n u va' la' jalpul ivi', aaq'al u va' acha'v ichusat tib' uXHchil stuul.

Tan acha'v chit ib'anax kab'al ta'n uq'a xane' tan ye'l mamala puaj niteq'o, sti'e' u va' la' uch ib'anche' uq'a chusb'ale' ta'n xan, as ch'im ivi' pajte.

Tan ch'i'umal kuxhe' u va' kam kuxh aq'onb'al la' b'anchukat uq'a chusb'ale', tan asoj ye'l chit maj chusb'al skuxo'l, as aal chit b'a'n la' b'anaxi.

¿Kam sti' u va' aal b'a'n la' ilochtib' uXHchil ti' u aq'one'?

¿Kam sti' u va' la' ilax kat isuuchil u chusb'ale'?

¿Kam aq'onb'alil u ve' la' uch ib'anax u chusb'ale' sta'n?

A' nitale' u va' tetz chit uxhchil u xiiab'e' tuk' uq'a talintxa'e', tan va'lexh chij la' k'amli, tan at nib'ane' u va' eq'omal ch'o'n sta'n.

Tul u va' la' itz'iku uxhchil ivi', as la' chit tzajsal sb'a'n, aaq'al u va' ye' la' b'anax oon, tan niyansane' asoj ak'al tel ixo'l tul la' b'anchik je' tu siita.

B'a'n chit u va' la' b'anchik je' tu siinta, tan ye' nituch taq'onvu uxhchil, asoj vatxle'l kuxhtu', tan at uq'a ixoje' u va' nim toj ivi', as jit kuxh nim u va' la' tz'e'ij, tul nib'an cha'ma taq'on fzi' xamal.

¿Kam sti' u va' b'a'n kat u achi'me?

¿Kam sti' u ve' la' chit tzajsal xo'l ivi' uxhchil tul u va' la' fz'ikuli?

¿Kam sti' u ve' la' chit ixee uxhchil ivi'?

It'usil u vatb'al

B'a'n chit u va' t'usilo tuul vivatb'al uxhchile', tan nimla b'a'n talche' u t'usiib'e'.

Tan a' nital u vatb'ale' u va' t'usimaloj, paq'lo el tzan u pojoe' ti' uq'a tetz uxhchile' u ve' at stuul.

Eche' uq'a itxo'xi' uxhchile' a' nitale' u va' tx'aapoj chit sb'iichaj ti' u va' ye' la' tijmaj uq'a k'aje', tan nitz'utz' el txoo'e vikajal uxhchile'.

Polimaloj uq'a toksa'm uxhchile' u ve' nitoksa, aaq'al u va' ye'xhib'il la' ch'o'ni.

Aal chit b'a'ne' u va' paq'lo chit ti' u pope' u ve' nib'anb'e uxhchil tetz vatb'al, tan asoj tz'iltu ve'te' as b'a'n chite' asoj la' uch itx'aa suxhchil, tan nilochone' ti' u va' acha'v tatin itiichajil uxhchil vatz u tx'ava'e',

B'a'n chit u va' polimaloj skajayil, as nuk'oj sjunq'ii, tan ye'l tz'il la' k'ulaxi, as acha'v ivat uq'a talintxa'e', tan ye'xhkam nich'one'.

Acha'v chit ipeseb' uXHchil vi' u pope', tan a' kuxhe' nib'anb'el tul u va' nitala'sin uq'a ixoje', tan ti' u va' ye' nival vich'ich'al u tx'ava'e' stuul.

Nitz'ake' chij vijee u pope' ti' u vi'mtx'i'e', la' kuxh paasal tzi' ivatz uXHchil, tul kuxh la' nachpi chee', as yak chit txaat'isal ta'n vijee u pope', as nikuxh itayune' chij.

¿Kam sti' u ve' nim talchu kat u t'usib'e' tu vatb'al?

¿Kam la' taq' u tz'ile' te uXHchil?

¿Kam tz'akab'al tetz u vi'mtx'i'e'?

Nim falche' u echb'ub'ale'

B'a'n chite' u echb'ub'ale' tan a'e' ni'aq'on iyak'il uxhcil ti' taq'onvu junq'ii sti'e' u va' b'a'n chit u echb'ub'ale'.

A' nitale' u va' la' chit itx'aa uxhcil iq'ab' b'axa ti' tel uq'a tz'ile', as a'n la' xe't ib'anchu tuche', tan asoj, techel kuxhe' la' b'anaxi, jit b'a'nla echb'ub'ale' niyolon kat.

Tan b'a'n chite' u va' la' tx'aap ti' uq'a xolb'al ta'le', tan eq'omal tz'il sta'n; tan ch'i'umal u ta'le' nib'ane' asoj polimal ib'anche'.

As b'a'n chit u va' la' b'anax itzaq'sal u ta'le' sb'a'n, as a'n la' echb'ule', tan la' ch'o'n uxhcil asoj ye' la' b'anax itzaq'e'.

Aal chit b'a'n u va' b'ajuloj chit u xhi'le' u ve' la' tzaq'sal kat u ta'le' ti' u va' ye' la' tamuj uq'a use', tan kam kuxhe' eq'omal ta'n txoo.

Acha'v chit itzaq' u ta'le' tu tz'aj, tan ti' u ve' va'l chit itx'untx'ul nib'ane'.

A' nitale' u va' la' chit suup ivatz uq'a a've' u ve' nitok ti' uq'a tx'ixe', as la' chit juplik kan itzi' u uk'ale', tan ye'l tx'ix chij la' tzaq' ve't sta'n, asoj la' ku' maj vi'xh stuul.

As tx'aaaj chit uq'a aq'onb'ale' skajayil, as b'ajumaloj ta'n maj tal su't u va' polimal unpajte.

A' chit nitale' u va' iloj chit tuch u echb'ub'ale' tan asoj la' ya'linkan as la' b'anchik kan tuch ijuple', aaq'al u va' ye' la' yan uxhcil sta'n.

Tan aal chit b'a'n u va' jank'al kuxh u echb'ub'ale' nisa'vit ti' uxhcil, as a' kuxhe' la' b'anaxi, ti' u va' ye' la' tx'amtisal uq'a echb'ub'ale'.

B'a'n chit u va' a' kuxh la' echb'ul uq'a echb'ub'ale' u ve' a'n nib'anche' ti' u va' ye'l uXHchil la' ch'o'n sta'n.

Ch'i'umal chit u echb'ub'ale' asoj acha'v ib'anche', tan asoj kavaal chit itzaq'e', as kavaal chit u itz'a'al tul la' achb'uli, as b'a'n chit ib'ene' te vichi'ol uXHchile'.

B'a'n chit u va' la' ichus, uq'a tal xvaake' kam ib'anchu tuch uq'a echb'ub'ale' ti' u va' kam itzaq'sal, as kam itx'aap uq'a xolb'al ta'le' unpahte.

¿Kam ni'aaq'on iyak'il uXHchil?

¿Kam sti' u ve' la' itx'aa uXHchil iq'ab', b'axa ti' ib'anax uq'a echb'ub'ale'?

¿Kam sti' la' tx'aap kat ti' uq'a xolb'al ta'le'?

Ichuu uq'a pach

Nim talche' vichuu uq'a pache', tan eche' uq'a che'vla atinb'ale' a' nitale' atoj ichuu uq'a pache', tan acha'v iq'uxb'uj uxhchil stuul, as acha'v teesat u tz'ile' unpahte.

Tan ech uq'a pache' u ve' taq'kan uq'a mam kuk'uy, va'l chit iq'uxq'ul tuul, as acha'v taq'at u ch'ime' muu, as ye'xhkam u va' mam puaj koj nitok stuul, pet echkoj uq'a ch'ich' vi' kab'al tan pal chit itz'a't aq'b'al, as la' ch'o'n uxhchil sta'n, asoj ye' la' oksal aq'en svatz.

B'a'nla lochb'al asoj at ipach uxhchil, tan a'e' nikolon uxhchil vatz u che've', u jab'ale', u kajiq'e', uq'a k'axhvatz chajlaj txooe'.

Tan acha'v chit tilon vichuuil vipach aak b'aale', tan b'iichaj niq'ex chuuan stuul, sti'e' u va' ye'l o' nikuch'o'ne' tan b'a'n ib'en u tz'a'la ach'ime' te u kuchi'ole'.

Aal chit b'a'n u va' at ichuu u pache', tan kam kuxh itx'ake' ti' uXHchil, tan b'a'nla lochb'ale' ti' uq'a ch'o'me'. Tan nitaq' u chuue' b'a'nla lochb'al tetz uq'a ixoje' tuul u va' nib'a'x cha'ma ti' uq'a tale', tan b'a'nla achimb'ale' niyolon kat.

Tan b'a'n u va' ch'im ivi' u kooaye' la' b'anaxi, aaq'al acha'v imuu uq'a jale' la' ib'ane' tan acha've' asoj ye'l pok' stuul, tan ye'l itiixhil nitooje', as va'l iq'anal itx'a'p unpajte.

Tan aal chit b'a'ne' u va' ixo'ni uXHchil vitiichajile', tan ye'xhkam atkoj loq'el, sti'e' xo'niloj asoj nisa' uXHchil ijejeb' vatz u tx'ava'e', ti' taq'atkan u b'a'nile' te uq'a me'al ik'aaole'.

¿Kam sti' u ve' nim talchu vichuu uq'a pache'?

¿Kam sti' u va' aalb'a'n u va' at ichuu uq'a pache'?

¿Kam sti' u ve' ye'l uq'a uXHchile' nich'o'n na'ytzan?

B'a'n chit u va' la' aq'ax ich'u' uq'a tal ne'e'

Tan ch'i'umal chite' u ta'l ich'u' uqhchile', tan at iyak'ib'al u ne'e' vatz uq'a ch'o'me nib'an ta'n u ch'u'e'.

B'a'n chite' u va' la' aq'ax ich'u' uq'a tal ne'e', tan a' u ta'l ich'u' uqhchile' b'a'n ti' taq'at iyak'il, tan ye'xhkam u va' ilkuxh koj ich'o'n ile' ta'n uq'a ch'o'me'.

Acha'v chit u va' la' aq'ax ich'u' uq'a tal ne'e' ka'vo'j yaab', tan acha'v chit ich'ie' asoj ch'u' kuxh nitaq'ax stej tine'al.

B'a'n chit u va' la' chit achinsal uq'a tal ne'e', as la' chit jalpul itxo' tul u va' la' ak'ij, tan aal b'a'ne' u va' q'uxq'uj tatin uq'a tal ichi'ole' ti' u va' ilkuxh iyak'in ila' sb'a'n.

Tul u va' la' aq'ax ich'u' uq'a ne'e', as aal chit b'a'n u va' la' itx'aa uqhchil iq'ab', as la' tx'aap ivi', as la' eesal b'il ivi' u ta'l ch'u'e' tan at chit nib'ane' u va' eq'omal tz'il sta'n, pet moj eq'omal ve't che'v sta'n, as la' yane' u ne' sta'n asoj la' kuxh aq'ax stej eche' u ve'.

B'a'n chit u va' uxxhchil chit la' ilon uq'a tale' tan tuk' chit b'a'nla txumb'al neel uq'a avale', sti'e' u va' b'a'n chit u va' uxxhchil chit la' ilon.

B'a'n chit u va' la' aq'ax techb'ub'al uq'a tal ne'e' tul u va' la' ib'an ve't vaajil ich', tan la' uch taq'ax ve't uq'a echb'ub'ale' stej u va' la' b'anax ipuq'le', moj uk'a' u va' la' chit b'anax itzaq'sal sb'a'n.

B'a'n chit u va' ye' la' tz'e'sal uq'a txo'e' vatz q'ii, as ye' la', kaa vatz chajub' unpajte, tan la' chee b'olob' sulub'e' chij ti' u ne'e'.

B'a'n chit u va' ye' la' poch'il uq'a txo'e' tul u va' kosnal u ne'e', tan la' ch'o'n tuul chij, asoj la' poch'il vitxo'e'.

B'a'n chit u va' la' b'anax itx'aap uq'a txo'e' ta'n xhab'on, a'e' tan a' nitale' u va' la' chit b'anax tel u xhab'one' sti', as ye'l uq'a txo'e' la' aq'ax je' vi' sib' unpajte tan la' ch'o'n ivate' chij u ne'.

¿Kam sti' u ve' b'a'n la' aq'ax ich'u' uq'a tal ne'e'?

¿Jab'il ni'ilon uq'a talintxa'e' tuk' b'a'nla txumb'al?

¿Kam sti' u va' la' eesal b'iil u ta'l ch'u'e'?

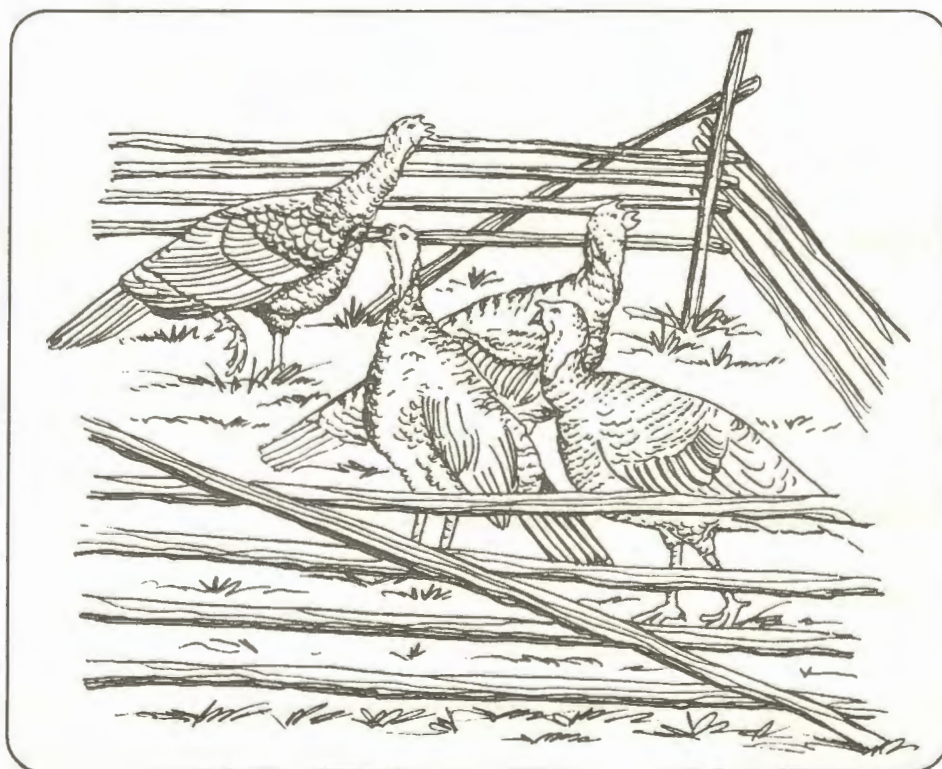
At ine' u yi'ije'

Junlaval chit ine' u yi'ij ati, o'va'l aatzo', as vaajit tal yi'ij, a'e' tan oxva'l kat kami ta'n ch'o'm, as kajva't u ve' kat kuxh toksa kan u ch'o'me' iyaab'il tul il kajva't ile' u va' ch'iichil nib'an ve'te'.

Kat mox kam uq'a tal yi'ij, tan ti' u va' ye'l u atinb'al b'ankoj tuche'; sti'e' u ve' nitaq' ch'o'm, tan ti' u va' ye'l u atinb'al b'ankoj tuche', sti'e' u ve' nitaq' u ch'o'm.

Sta'n u va' josq'iloj chit u tatinb'al uq'a yi'ije', tuk' uq'a ak'atxe' as tz'akaloj chitu', chukpo uq'a uxhchile' ve' nitz'akan uq'a txokope', tan at jolol uq'a naj ve' nilochon ti' tilpuj isuuchil uq'a avane'.

Jupeloj chit uq'a yi'ije' tu pe', uq'a ak'atxe', tan eche' u va' kam kuxh txoo nitul eq'om, echkole' u yake', u xo'e', u txoo b'a'la'je'. Uq'a ak'atx ve' at ine' nitechb'u uq'a chikoe' tan palchit ijetut u tx'avae', sti'e' u va' niyansa uq'a chikoe'.

Tan a' chit nitale' u va' la' chab'al tuch uq'a jule',
aaq'al u va' ye'l la' mox el ch'u'l.

Taama chit uq'a yi'ije' xaj ko'm, tz'olo, as nimal
ixi'm nik'ux ak'atx kamal jalooj aalmo jun q'ii o'va'l
uq'a yi'ij nik'olb'e' jun q'ii, as lavat uq'a kaxhlane'
unpajfe.

Jun tumiinku' chit nitex ik'ayi aak nan sil k'olo'b',
tan kam kuxh tetz aak kat iloq' ve't ti' vija'mil uq'a
k'olo'b'e' tan nimal uq'a ak'atxe' ati.

Tan va'l chit ivuk'ul vik'olo'b' uq'a yi'ije', as atje'
ija'nil tan nim ti' uq'a k'olo'b' kaxhlane' unpajfe a'e'
tan ye' la' uch techb'ut uq'a ixoje' chij u k'olo'b' yi'ije'
tul u va' at cha'ma tu txaa. Va'l chit ivuk'u'l lakataama
nib'an ta'n vichib'il u aatzoe'.

Tan nitaq' vichib'il, uq'a ik'olo'b'e', b'a'nla ilochb'al
uxhchil, tan nilochon vija'mile' ti' ib'anax isuuchil uq'a
ime'b'al uqhchil.

¿Asoj at o'va'l aatzo', as vaajit tal yi'ij as jatva'l skajayil?

¿Kam itxa'k uq'a tatinb'al uq'a ak'atxe' la' mox josq'ili?

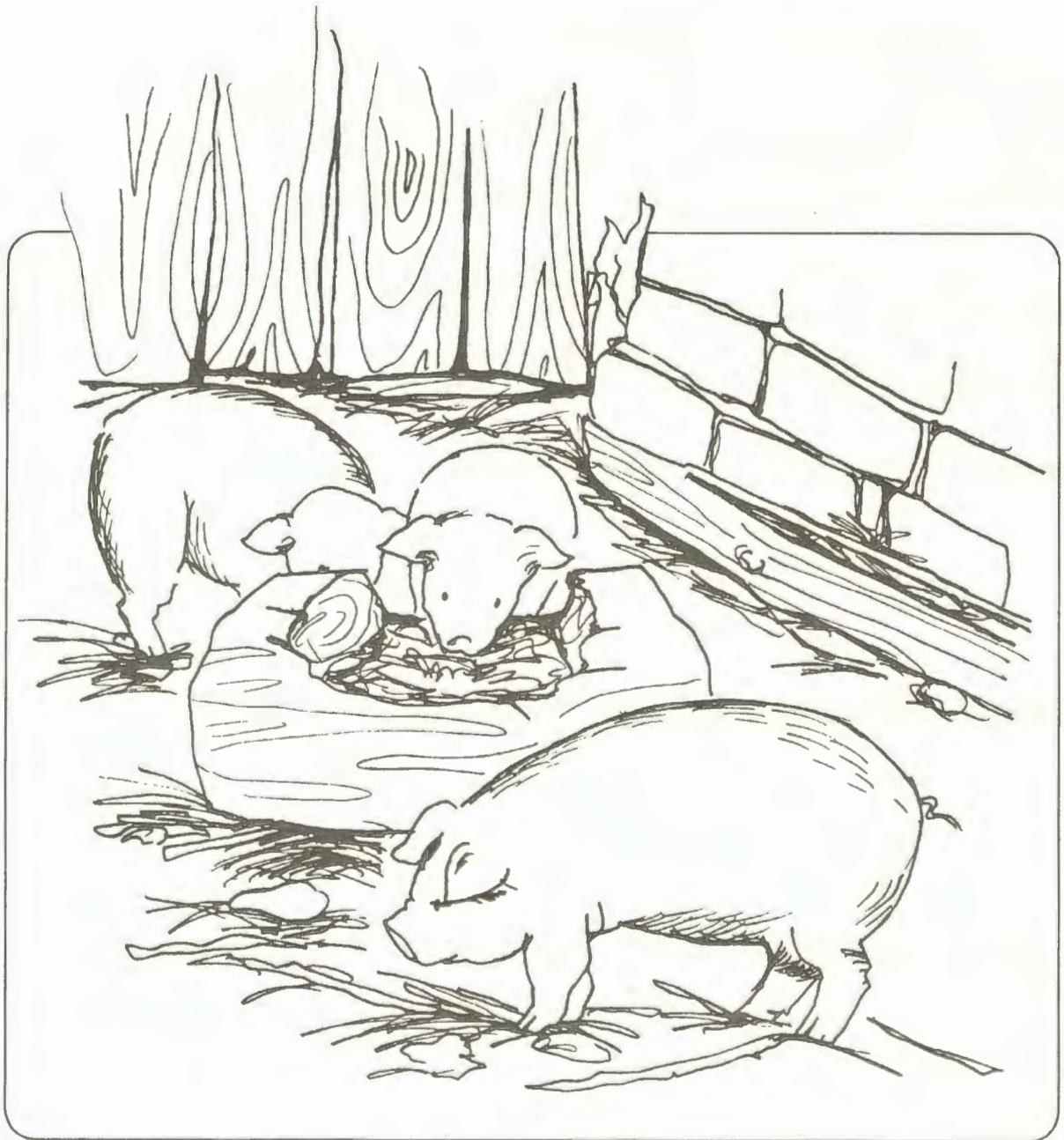
¿Kam txooil ni'eq'on uq'a ak'atxe'?

Vipe' u chicham

Josq'iloj chit vipe' u chichame' jun q'ii aaq'al ye'l txoo la' ch'o'ni, as t'ub'iloj vitxa'e' tan b'a'nla q'i'ane' tetz uq'a ko'me'.

Tul u va' la' itz'eb' uq'a ne' chichame', a' nitale' u va' ile' chit isa', as tz'akalo chitu' tan a' uq'a atxaae', as b'anchoj isok sjununil.

At b'eluval ne' ichicham aak nan Taa, acha'v

chit uq'a tal ne' chichame', ixim nitaq' aak ste aaq'al u va' il kuxh itzaq' ile'.

Uq'a tzaq'al chichame' a' nitale' u va' ye'l la' el vatz q'ii tan la' kame' ta'n u q'ii sti'e' u va' k'alpoj kan chit uq'a chichame' tu muu aaq'al ye'xhkam la' mox ib'ane'.

Aal chit b'a'n u va' ye'l txikon la' aq'axku' xo'l u tuk'a' u chichame' tan asoj la techb'u txikon as la chee tuul itzi'.

Asoj at sip ti' maj uq'a chichame' as aq'axoj itz'aj u atz'ame' xo'l u tuk'a'e', tan nilochone' ti' u va' la' toq'ik el uq'a sipe', uq'a chichame' u ve' xoto'l vatz iq'ab', ye'xhkam u va' ilkuxh koj itzaq' ile' tan ti' u va' yaklupal kuxh u techb'ub'ale' sk'atz.

Uq'a chichame' ve' nik'ayij uq'a aavi'ule', pi'ij kuxh nitaq' chaj aak te txoo, as a'kuxhe' nitzaq'san ta'ne' tan ye'xh al vichib'ile', ech koj u va' asoj ixim kat tzaq'sam tan va'l chit talal vichib'ile'.

¿Kam itxa'k vitxa' u chichame'?

¿Kam nitzaq'san uq'a chichame' xe' uq'a aavi'ule'?

¿Kam nitechb'u uq'a chicham va' kat chee tuul itzi' txoo?

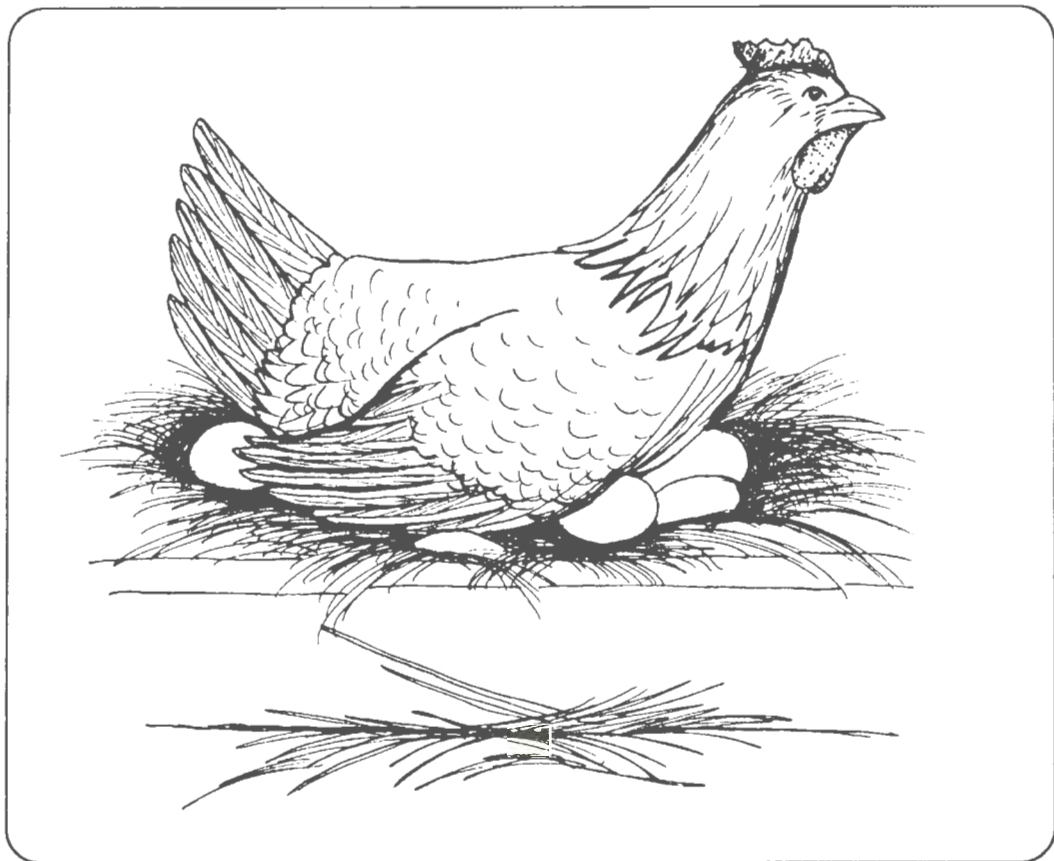
Ma'l u ak'atx tuk' ine'

At vujva'l ine' ma'l u txutx ak'atx tz'oq' nib'anon ka'va'l, tan u no're' kat ib'iq'a, ka' vatzulene' u no'ne' u ve' niyatz'on uq'a tal ak'atxe', la' uch teq'ol je' tzan uq'a nore' ta'n xi'l ak'atx.

As at uxhchil ni'alon u va' b'a'n u iche', u tz'e'naje', u kiroorine' unpajte ti' yatz'pu u no're' ve' at vatz iq'ul u ne' ak'atxe'.

Tul u va' la' jojb'a'l uq'a ak'atxe' a' nitale' la' kuxh oksal vaaxoj k'olo'b' sjaq' tan at nib'ane' u va' niyantele', tan ti' u va' ye' nitoleb' ti' jojita'.

As oxval' kuxh xhemaanae' nitel kat uq'a ne' ak'atxe', ech koj u yi'ije' ta'n kajval xhemaana nitel kat a'e' tan iloj chit isuuchil, tan ye' chit tii ikam ta'n u che've'.

At uXHchil u va' kat toksa kurus ti' uq'a k'olo'b'e' ta'n aq'cha'l, tul kat job'ali, aq'al la' chit mox itz'eb' uq'a ne' ak'atxe' skajayil, kuxh la' pal kab'laano tan txatiisamal uq'a k'olo'b'e' niyolon kat.

Ech koj uq'a ik'olo'b' u q'o'p ak'atxe' tan ye'le' chij la' paxi, tan ti' u ve' b'axa k'olo'b' niyolon kat.

Asoj ti' u va' ye'l ipele'xhil ak'atx ati unpajte.

¿Kam nitulb'el teq'ol q'etzan u no're' vatz iq'ul uq'a tal ne' ak'atxe'?

¿Kam tz'akab'al tetz u tz'oqe'?

¿Kam itxa'k u kuruse' ve' nitok ti' uq'a k'olo'b'e'?

Nimla lochb'al nitaq' u kaaye'

B'a'nla lochb'al u kaaye', tan il kuxh toon uxhchil ile', asoj ti' kaay ma't alchoj kat uq'a tzii, tan ech ni'k ib'an uq'a mam kuk'uye' na'ytzan, ilochb'al chit vikaaye', tan ti' u va' tukuxh toj uxhchil nitul kat tu tenam na'ytzan, sti'e' u va' xo'nimal chit uq'a ikaaye' tan il kuxh talchu uq'a tzii ile' ti' kaay ta'n chanaj.

Aal chit b'a'n u va' ilchoj isuuchil uq'a kaaye' oksaloj ixhaarma, ti' u va' ye' la' cheq'mu ta'n uq'a ijatze', tan b'a'nla lochb'ale' uq'a kaaye'. B'a'nchite' u va' la' b'anax tok uq'a tijatz uq'a kaaye' tan ech kuxh ixo'nit, sti'e' ichus uq'a tal xaake'.

Tan asoj ye' atixoj itz'uj txoo, as q'oon la' cheeansal tok vixhaarmae'. B'axel la' taq' je' uxhchil vixherkae', as la' aq'ax je' tz'umoj peraj xa'p ti' iqul txoo as ti' u va' q'oon icheean tijtze'.

Acha'v chit tijat tzan uq'a kaaye' vijal uxhchil, asoj kaavaal tok tijatza, asoj palnal u tijatze' as la' kuxh ib'an u va' la' el txoo vatz uq'a tza'tzolaj vitze'.

Tan loq'chit nitex teq'o uq'a kaaye' isi' uxhchil, tan ye'chit la' olob' uq'a naje' u va' chajnaj koj kuxh chit la' ijan uq'a kame' nital taama, sti'e' u nimla lochb'al uq'a kaaye'.

¿Kam itxa'k u xhaarmae'?

¿Kam itxa'k u xa'pe' tuk' u xheerkae' la' je' ti' iqu' u kaaye'?

¿Kam aq'on nib'an u kaaye'?

Nim talche' u taq'on uq'a ixoje'

Tan nimla yol u taq'on uq'a ixoje' u ve' aq'el kan ta'n uq'a mam kuk'uye'.

Nim talche', tan ti' u ve' a' kuxh taq'one' u va' kat til ixoj tokeb'al vime'b'al tu kab'al, tan nitex loq'on, nib'an tx'ix, nit'usi ikab'al, nitex itx'aa uq'a tx'aae'.

Tan ixoj nijosq'in ti' uq'a tale' tul u va' kat mox ch'ii, as kat ichus ti' aq'on unpajte, aaq'al u va' at lochol tetz ixoj tiq'esalil, tan ti' u va' kat taq' ixoj ma'l u b'a'nla tx'aja'm tul u va' kat ch'u'n uq'a talintxa' tine'al.

Tan kam kuxh u taq'on uq'a ixoje' sjunq'ii, tan kuxh k'uula kab'al ku'chitu', tan echat kuxh u aq'one' tan ixoj ni'ilon isuuchil vime'b'al vitzumele', nitil uq'a avane', ak'atx, vaakaxh, chicham.

Tan ech u taq'on ma'l u leeol lee, kooleb'al chitu', tan q'ala'm chit ma't ixoj maxun tzi' u k'uaay a'e', as tul kuxh kat oon tuk' u nimla lo'ch chanale' tu kab'al, as kat xe't ivuj vatz u nimla ka'e' u ve' aq'el kan ta'n u q'esla talib'e', katil u ve' va'l toq' kat iku' uq'a chanale' svatz, as tul il ixoj ile' nib'itz tuk' chiib'ichil ti' ipatzlu ve'te'.

As tul kuxh kat oleb' ti' ika'pul ipatzle' as kat b'ex taq' je' ixoj u semiche' vi' xamal tuk' ojelatzii.

Tul il u semich ile' nib'an ve't itz'a'b'e' vi' xamal tul il ixoj ile' va'l kuxh toq' iq'uusat tzan ti' ileeule', tul il vinimla xu'k ile' b'anel kan tuch' tuk' isu'til ti' ik'ulpu el uq'a acha'vla lee'.

Tan ye'l u va' nim kuxh koj talch uq'a b'uchb'ale' u ve' nib'an uq'a ixoje', as jit kuxh sti' u va' ye' la' sotz talchu uq'a ve' ik'uchkan uq'a mam kuk'uye', pet ti' taq'ax iyak'il isuuchil vime'b'al ti' ichii uq'a tale' unpajte.

As la' uch ib'anat uq'a ixoje' ka'toj aq'on u va' nim talche', eche u chusule', aatz'ak, b'o'q'ol tenam, b'anol isuuchil tenam; tan jit kuxh uq'a aq'one' tu kab'al nitx'ol ib'anata, tan aal b'a'n, u va' at maj taq'on u va' la' txakon ti' uxhchil tu vitenam.

Tan ti' u va' ootzimal ta'n ixoj u va' ech kuxh tatin ixoj vatz u tx'ava'e', sti'e' nimla yol talchu uq'a taq'on uq'a ixoje' skajayil, tan ti' u va' ye' la' sotz talchuj aq'one' u ve' aq'el kan ta'n u mam kuk'uye':

¿Kam uq'a taq'on uq'a ixoje'?

¿Jatva'l ika'il u che'e' nipale', as a'n kat paq'ule'?

¿Kam sti' nimla yol talchu uq'a taq'on uq'a ixoje'?

Vi'l u nimla oo

Acha'v chit tilon uq'a nimla tze'e', tan at kan chite' stul uq'a mam kuk'uye' jeheb'oj vatz u txaalaj tx'ava'e'.

Ye'kuxh itzok' uqhchil uq'a tze'e' ti' tok si'il u ve' nilo'p ivatz, tan nimla lochb'ale' uq'a ivatze', u oo, u ch'evex, u k'uxmanch'el.

Tan eche' ta' u oo, tan ye' la' uch toksale' si'il, tan nitaq'e' chij ch'o'n vi', nichee kamich chij ti' uqhchil, asoj la' oksal si'il.

As ye' la' uch tavat uqhchil chij vib'aaq' u ooe', tan la' kuxh aaq'ax el xo'l ch'is ti' ixalmit ijoltoj, aaq'al u va' ye' la' sotz uq'a ooe' skuxo'l.

As ye' la' uch itz'e'sale' chij u ti' ooe', pet la' kuxh aaq'ax el xo'l ch'is ti' taq'at iq'i'anil u tx'ava'e' unpajte tan niyan ivatzine' chij uq'a tze'e', asoj la' tz'e'sali.

Tan b'a'nla ta'l u ooe', tan at iyak'il u va' b'a'n
ib'en tu vichi'ol uxhchil, tan asoj tzaji vatz iqul uxhchil,
as la' lo'ax b'ooj as nitx'u'b'e' sta'n, tan nitaq'e' lochb'al,
as na'chil nib'ane' asoj ye'xhkam lau' ku'sali.

Tan uq'a mam kuk'uye' kat ilon kan uq'a ooe', as
uxhchil tuk ilon ve't kan isuuchil tetz uq'a qiie', tan kat
kulo'l ivatz uq'a ve' kat tilkan uq'a mam kuk'uye', sti'e'
ilpoj chit uq'a tze'e' u ve' nitaq' ivatz scheel.

Ech ib'an ma'l aak pap ila' chij tuk' vi'l u oo
na'ytzan.

Tul kuxh til aak, as q'oon chit ib'en aak chij tuk'
chiib'ichil ti' b'en toksat tx'ava' xe' toj, as tul b'ex oonoj
ma'l u chelem naj k'atz aak.

—¿Kam itxa'k u tal ooe' pap najosq'i tan tuk telkoj
alo' ivatz? taq' naj chij.

—"Kanoj txaj a'e' tan kat chit unchoq'lu vib' ti'
ivatz uq'a nimla lo'b'etze' u ve' kat taq'kan uq'a mam
kuk'uye', as ich'exel nivaq'kan tan a' uq'a me'al
unk'aale' tuk' uq'a viie' tuk lo'on uq'a ivatze', as
chiintxa'e' la' ilon kan isuuchil joltoj", taq' ve't aak chij
te naj.

As jit tzaq'b'uj ve't naj chij, as acha'v chit ich'ii u
ooe' chij sch'ie'.

¿Kam sti' u va' b'a'nla ta'l kat u ooe'?

¿Kam sti' u ve' ye' la' uch toksal u ooe' si'il?

¿Maj uxhchil kuxh tuk lo'on ivatz uq'a tze'e' u ve' la' ilpi
suuchil, pet moj tetz joltoj uxhchil?

Ili'ul uq'a jal vatz q'ii'

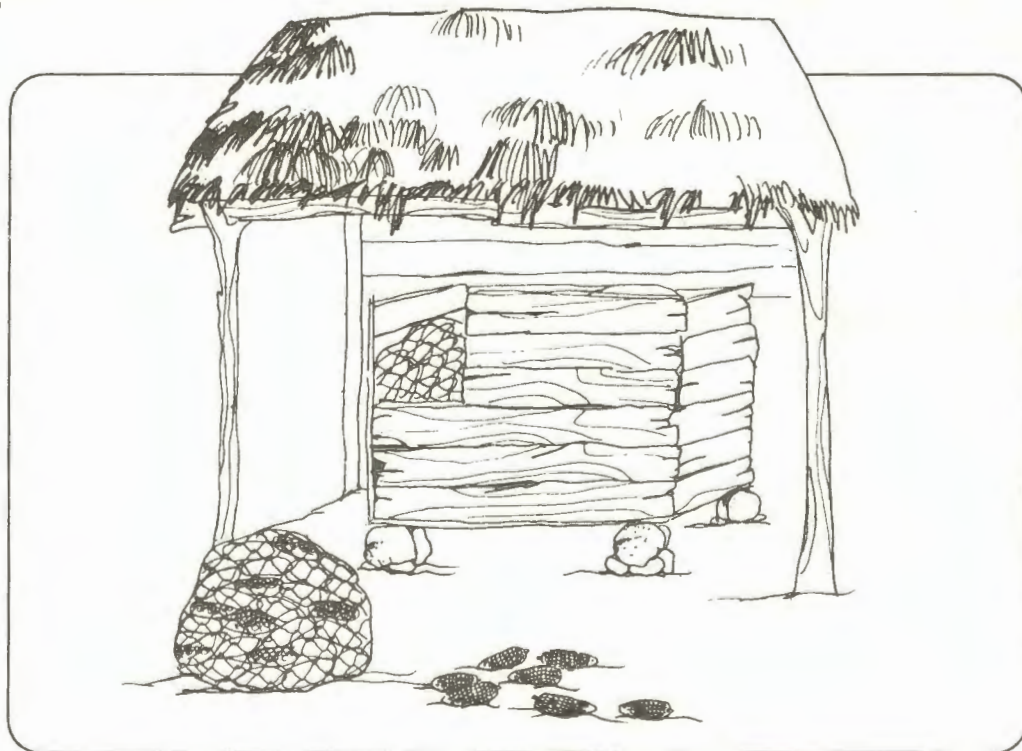
Tul u va' kat uch pitx'oj, as kat chukpu ijan tetz ti' tul vatz kab'al tan at chit nib'ane' u va' at tel chit' och' xo'l uq'a jale'.

As tul kat oleb' uq'a pitx'ole', as kat ul itxaa chanaj ixo'l, tan nimox teq'o chanaj toch' sjununila tikab'al.

As nipik'lik ve't kan uq'a ak'e'le' vatz q'ii ti' itzaj tuul sb'a'n, as a' nitale' u va' junq'ii chit la' liiuli, aaq'al u va' ye' la' xalamtu uq'a jale' u ve' ye' nitoon kat u q'ie'.

Tan nit'ub'il uq'a jale' tul u va' nib'ajul tiib'a ti' u va' ye' la' ak' ta'n u chajub'e'; sti'e' u va' niliul vatz q'ii, tan asoj ye'l vijaq'e' nipilq'ule', as la' ul xalamte' vatz u tx'ava'e'.

As tul kuxh u va' kat suub' uq'a jale', as kat txaap ve't, tuul pajte ti' tok ve't tu k'oaay, tan ti' u va' b'a'nla jal chit u ve' nitok tu k'oaay, tan vi' k'oaay kat aq'ax kat je' uq'a oq'no'ye', as vi' kab'al nije' kat uq'a txa'jale', tan a'e' nitx'a'p b'axa tul kat mutx u yaab'ich jale'.

Kat kuxh je' u oq'no'ye' vi' k'oaay tan a'e' niteq'ol ku' tzan ti' ib'anax itx'ix uq'a avane' sta'n.

As kat kolax uq'a b'a'nla jal tu k'oaay, tan ti' u va' ye'seb' nitok u pok'e' stuul, tan ti' u va' ta' saq'ux ivatz niyolon kat.

Tan uq'a txa'jale', as ilkuxh tok uq'a pok' ila' stuul, tan mutz'ix ivatz niyolon kat.

Tan b'a'n chit u va' la' li'ul uq'a jale' vatz q'ii, tan mamala chit uq'a b'a'nla jale' u ve' nimolpu junyaab', tan anchit xo'l uq'a b'a'nla jale' nitel kat ch'u'l iia tetz ma't yaab'.

Jank'al chit uq'a iia jale', as nichab'al ikolpu pajte.

¿Kam la' ulb'el uq'a jale' tul u va' la' suub'i?

¿Kam sti' u ve' a' kuxh uq'a b'a'nla jale' nitok tu k'oaay?

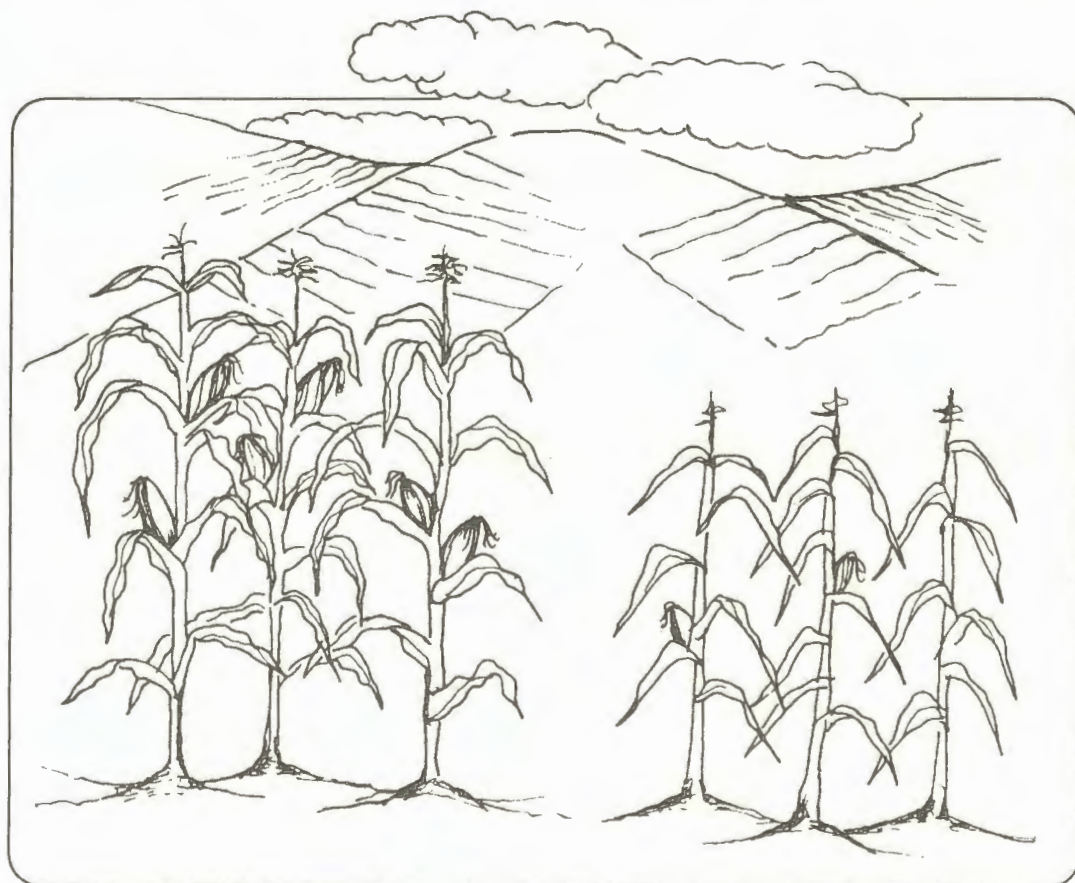
¿Jab'il ni'echb'un uq'a oq'no'ye'?

Nim talche' uq'a b'okkin tx'ava'e'

Kajayil chit sti'e' nitxakon kat u a'e' tan ye'le' uq'a chikose' la' ch'ii ta'n itz'a'l u tx'ava'e', sti'e' nim talchu kat u muue', tan la' kam uq'a txokope' u va' ye'lkoj imuuil u tx'ava'e' atij. Tan acha'v taq'onvat uXHchil u tx'ava'e' ti' tatine' asoj b'okix tuul tan va'l icha'xal ib'uuq' uq'a chikoje', as va'l tacha'vin icha'xal ivatz u tx'ava'e'.

Acha'v chit ich'ii uq'a tal tze', asoj b'okix tuul u tx'ava'e', tan va'l tacha'vin tuul uq'a koob'ale' ta'n uq'a ak'mo'r, tan a'e' kat aq'on itiichajil uXHchil, tan atij u va' nitechb'ul ivatz; as kan kuxh nitxakon kat unpajete.

Tan uq'a tze' ni'aaq'on isi' uXHchil, aq'en, potzo'm, ti' ib'anax uq'a kab'ale', a'e' tan nitaq' ta' muu ti' ib'okb'isal tuul u tx'ava'e', as acha'v ti'il uXHchil ta' tu vimuuil asoj va'l ik'achon u loq'olaj q'ie'.

Asoj la' kuxh taq'ku' uXHchil uq'a tze'e' skajayil, as la' tzaj tuul u tx'ava'e', as ye' la' mox ib'an ve'fe' uq'a chikoje' u ve' nitechb'u uXHchil, tan ti' u va' ye' b'okix ve't tuul, sti'e' u ve' ye' taq'ku' mamalaj tze', pet a' kuxh uq'a ve' la' ku'ij jank'al nisa'vit ti' uXHchil.

Tan eche' ta' u ve' cheel, at jolol uq'a uXHchil nilochon ti' ib'anax isuuchil uq'a tze'e' ti' u va' ye' la' motx iku'e', tan asoj at maj tx'ava' u va' ye'l ve't tze' stuul, as alaxoj stej ti' u va' ijaj joloj tal itze', as la' tava, tan oy kuxhe' nib'an uq'a lochon tename', aaq'al at b'a'nla tiichajil tu kutenam.

Tul la' ku' koob'e'n, as la' chit til uXHchil itzi' u taq'onb'e'ne' ti' u va' ye' la' el b'olob', tan yansamal ich'ii uq'a tx'akab'e'ne' nib'an u xamale', sti'e' u va' til uXHchil isuuchil.

¿Kam sti' u va' nim talchu b'okkin tx'ava'e'?

¿Maj b'a'n u ve' la' ku'sal uq'a tze' skajayil?

¿Maj b'a'n u ve' nitel u b'olob'e'.

Tilax isuuchil uq'a tx'ava'e'

B'a'n chit tilat uq'a q'esla kub'aale' isuuchil vitx'ava'e' na'ytzan, tan b'axel kat ijaj tokeb'al svatz, tan tuk' chit qaaeb'tichil nijaje' u va' ye'xhkam koj la' ib'an vatz aq'on, as acha'v koj imolat uq'a chikoe', sti'e' u va' acha'v kuxh tul uq'a aq'onvile' junq'ii tikab'al.

Acha'v chite' u va' la' ilax isuuchil uq'a tx'ava'e' cheel, tan aal chit b'a'n u va' kam kuxh la' aval stuul, ko'm, txikon, is, tan acha'v taq'at ivatz asoj b'a'n tilche'.

Aal chit b'a'n u va' avaloj chit tze' tu uq'a tx'ava'e' tan a'e' ni'aq'on iyak'il ti' u va' ye' la' palteq'o u jab'ale' tuul, as acha'v taq'at iq'i'anil u tx'ava'e' ta'n uq'a ixaj, tan asoj vatz vitzin tatine', as b'a'n chite' u va' la' b'anax ib'ey u a'e' ta'n nimla jul, aaq'al ye' la' teq'o jab'al u q'i'an tx'ava'e', tan ech ni'k ib'an uq'a q'esla kub'aal, tan ti' u va' ootzimal sta'n ti' u va' acha'v ich'ii uq'a chikoje' ta'n vib'axa ichotale'.

Ye' sotz sk'u'l uXHchil ti' u va' ich'iisak kuxh uq'a k'uache' xo'l uq'a chikoje' tan atil u va' pal chit iyatzat u q'i'ane' ti' ichoq'at tib', as nikuxh iq'anun ve't u ko'me' asoj kat pal ve't ich'ii u k'uache', sti'e' u va' ye' la' k'ulax ichii.

Tan asoj ye' tootza uXHchil kam ib'anax isuuchil u tx'ava'e', ti' u va' b'a'n taq'at ivatz, aal chit b'a'n u va' la' tab'i uXHchil itxumb'al te uq'a q'esla aamae', moj te maj uXHchil u va' b'a'n ichikone', ootzimale' sta'n kan tilax isuuchil u tx'ava'e', moj te uq'a uXHchil u ve' lochol tenam, tan a' nitale' u va' atoj itxumb'al ti' ib'anax isuuchil, aaq'al u va' ye' la' yan tuul ti' taq'a ivatz, as b'a'n imakon uXHchil pajte.

¿Kam ni'k ib'an uq'a q'esla kub'aal b'axa, as a'n kat aq'onve'?

¿Kam la' ib'an uXHchil ti' u va' ye' la' teq'o jab'al u b'a'nla tx'ava'e'?

¿Katil la' b'en tab'i kat uXHchil itxumb'al ti' tilax isuuchil u tx'ava'e'?

Ib'anpu u uk'al

Nimla aq'onb'al nisa'vit ti' uXHchil tzi' xamal ti' ib'anax uq'a choq'b'al echkole' uq'a picheel paak', u ka'e', u semech, u uk'ale', u xhi'l as jotoj kam u va' nimal chit itxa'k.

Ta'ntiixh te uq'a man kuk'uye' u va' chusel ib'anpu uq'a uk'ale' sta'n, as ootzimal sta'n va' kam tx'ava' la' b'amb'eli, kam taq'onvale', as jankal itza'a'j nitoke'.

Ti' ib'anpu maj uk'al nimla aq'on chit nisa', tan kat b'ex tija uXHchil u tx'ava'e' as kat joxili, as kat taq'ku' ta'lul, as kat xe't ib'ite' as kat tzajsali, as kat tze'sali; tu ve't u q'iee ve' at kayib'al kat mox b'ex taq' tu k'ayib'al.

Tu chit uq'a uk'al nitzaq'sal kat uq'a echb'ub'ale' skajayil, as tu u uk'al va'l chit ivuk'ul uq'a echb'ub'ale' nimox ib'an stuul.

Uq'a nimla uk'al nimox itxakonsal ti' tzaq'sal u chanal, u tx'imay, u txikich jal, k'um, as tuk' u q'ooq'.

As acha'v chit imolpu a'e' tu amb'ala', tan acha'v ik'olpu stuul.

At ma'l u tuk'al aak nan Xhiv ch'i'umal chitu', nim chit ich'ii, a' u uk'ale' ve' txakansal ti' u tzumb'a', tan a' je' kat uq'a mamala lakataamae', ixoj Tele' itxakb'a' tib' ti' sik'lu uq'a lakutaamae' tu u uk'al.

As iloq' aak nan Xhiv ka'va't uk'al tetz uq'a lakataamae', tan nimal tx'ixe' ve' ib'an aak tetz uq'a q'elun tetze' ch'i'umal kuxh itzaq' uq'a tx'ixe' tu uq'a uk'ale'.

Uk'al kuxh nik'ayil aak pap La's katil kuxh nitex kat aak k'ayin, ta'n chit b'a'n kat ib'en kat b'iil k'a'y Tx'avul tuk' u ve' K'usal, uq'a uk'ale' ve' nik'ayi aak ch'i'umala chit tuch tan lek' chan kuxhe'.

Uq'a uk'ale' ve' lek' chan kuxhu' as il kuxh itzaq' tx'ix ile' stuul, echkoj joltu uq'a u ve' chot chitu' tan ye'xh nitzaq' tx'ix stuul, as nimal chit si' nisa'.

Jat va'l kuxh uxhchil nik'ayin chan uk'al unpajte, ta'n jab'il koj la' lejon taq'omal uq'a uk'ale' ve' nik'ayi aak pap La's, stie' eloq'taj chit etuk'al xe' aak.

As tul u va' la' eesal uq'a uk'ale' vi' xamal kaaoj chit isok aaq'al u va' ye'xhkam la' tzank'i, tan asoj la' kuxh ku' tu tx'ava' ilkuxh ipax ile.

¿Kam nitxakon kat uq'a uk'ale'?

¿Kam sta'n nib'anchu kat uq'a uk'ale'?

¿Maj eelaj kuxh ivuk'ul uq'a echub'ale tuk' u ve'
nitzaq'sal tu uq'a tz'aje' tuk' u ve' nitzaq'sal tu uq'a
ch'ich'e'?

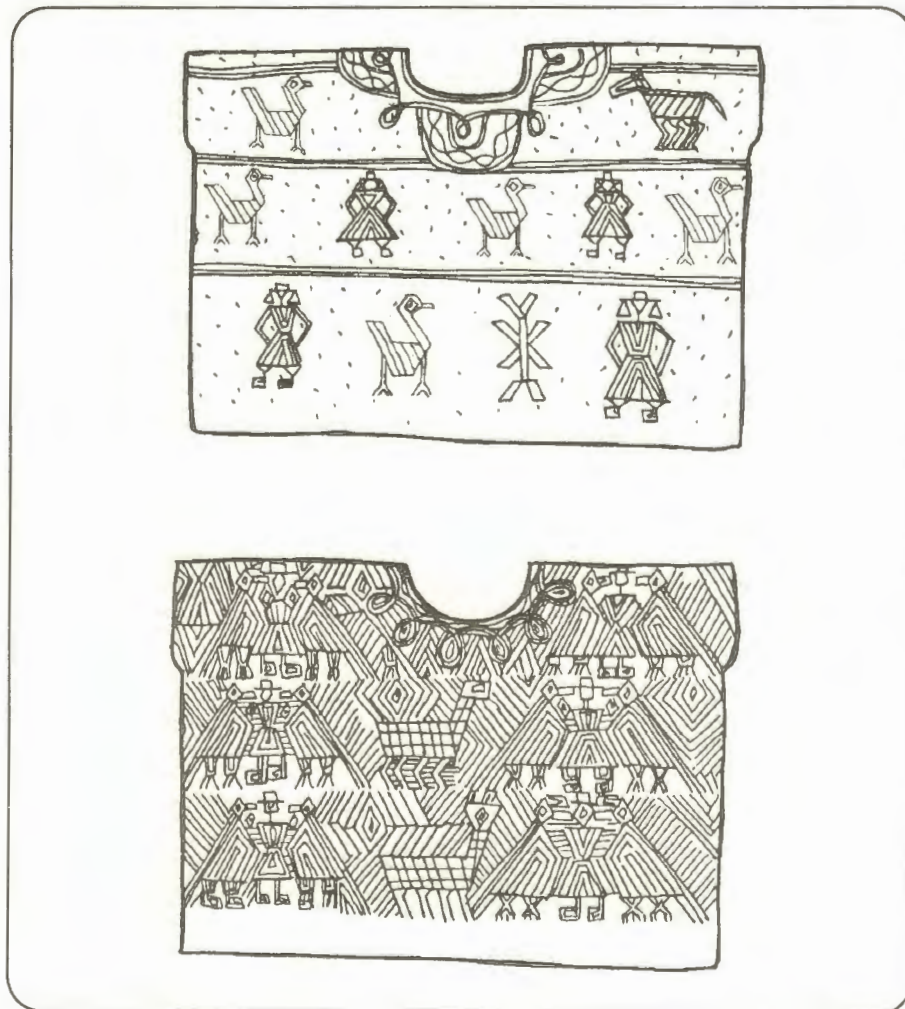
U toksa'm u tenam

B'a'nla chemel chit uq'a toksa'm uxhchil nik mox ib'an uq'a ixoje', tan ootzimal chit ivejle' sta'n, tul u va' ye'xnik ul uq'a mu'se' tzitza'.

Uq'a oksa'me' u ve' nik ib'anb'el na'ytzan jit eela ixolpe' tuk' uq'a vee cheel as jit eela ve't ivejpe' sti' jalel ve't tib' uq'a toksa'm uq'a kutename'.

Viqul u q'e'na'j ve' na'ytzan nik mox ik'uch vikaaxob'il u tx'ava'e', kamal kat ib'anle' lavo'j toxk'al, moj oxk'aloj yaab', as ch'i'umal chit viqul u q'e'na'je' ve' ni'k mox ib'anb'ele'.

Junun tukuxh uq'a q'e'na'je' at ve'te', a' kuxh ve't uq'a q'esla kutxutxe' nib'anb'en ve'te', as mam xol chit eq'omal ve't ta'n uq'a vee' cheel.

As jit kuxh ta'ne', ¿kamcha b'a'n ta'n va' nimchit talpu u tename'?

U oksame' nimox k'uchuno' b'axaj ti' junun tenama'; echkole' u toksa'm uq'a aatx'avule', u aak'usale' u aanab'ae', as va'len chit tilon ti' uq'a aavi'aj vitz.

As kat iq'uxb'isa o' u qoksa'me', as kat b'atz'u choo' vatz u q'iee', as kat ilocho' vatz u jab'ale', as acha'v tilon u oksa'me' ve' chemel ta'n uq'a ixoje' ve' nitoksa uxhchil.

Nachb'al taama uq'a mam kuk'uye' uq'a qoksa'me' at kan xo'niloj te uxhchil, tan ye'xh katil ta' laj lejpu kat joltoj uxhchil va' ech toksa'me'.

Asoj uxhchil nib'anon uq'a toksa'me', echkole' u q'e'na'je', uq'a chike', uq'a su'te', uq'a siintae', uq'a ik'alb'al, tuk' uq'a tixb'uj, as acha'v chit tilon uq'a ixb'uje tetz vi' ch'ach, as nilochon ti' u va' ye'l uxhchil la' iloq'a tetz.

As ye'l uq'a kame' la' mox loq'pu u ve' va'len tzaanaj kat, tan aal chit b'a'ne' u toksa'm uxhchil la' mox toksa.

As sti' ichus uq'a txutxae' ichem te uq'a tal ixvaake', as ichus u chusul ixoje' chem tu vitename'.

Tan asoj ye' la' mox ichus uq'a tal ixvaake', uq'a q'opo, as la' sotz ichemle' uq'a oksa'me', ane' kanchaj b'anta'n va' a' kuxh uq'a txutxe' nitx'ol chem.

As ye' la' uch ich'o'nsat tib' taama uxhchil svatza a' lib'ane' va' la' mox ik'uxh tib' ste aaq'al u va' ye' la' sotz talpu u qoksa'me', as jank'al u ve' ootzimal sta'n.

At ma'l u ixoj Kat ib'ii palchit ichemone' as ch'i'umal chit uq'a cheme' nimox ib'ane' as nimox ichus ixoj

uq'a tale', uq'a tal ixoj Kat nimox chemon ve't iq'e'na'j
tan kat ichuslutib' cha'ma sb'an.

A' chit uq'a b'a'nla txiie' nimox ib'anb'e cha'ma,
as man xol chite' unpajte; vitxutx cha'ma val chit
ichiib' aak ti' uq'a tale', as nitaq' aak ta'n Tiixh te tiixh
ti' u va' nitx'ol cha'ma chem, as niloch cha'ma aak, ti'
chee maj io'va'l, ilaval.

¿Kam nimox ik'uxh viqul uq'a q'e'na'je' ve' atik
na'ytzan?

¿Kam b'anta'n va' a kuxh ve't uq'a q'esla amaae'
nib'anb'e uq'a q'e'na'je' ve' atik' na'ytzan?

¿Jab'il kuchun kan ichemlu uq'a oksa'me'?

U soon

Tan ta'ntiixh te uq'a mam kuk'uye' kat taq' kan chaj aak u soone' sqe, ane' ye' sozsal, oskaloj iq'ii, tan nukuchiib' sta'n, echkole' maj nimla q'ii xe' uq'a qitz'in qatzike', as tu kutename' q'a unpajte.

Asoj ato'k soon tu maj kab'al, tu maj tenam, at nimla q'ii niyolon kat, as nituch b'ixaal, at chiib'ichil, a' chit ma'l u va' asoj acha'v iq'oon uq'a q'ool soone'.

Nimal kuxh nitxakon kat u soone' tan nitxakon ti' maj sajb'ichil, ti' maj tzumb'a', as tul u va' kat jalpul uq'a b'o'q'ol kutenam.

Taama chit aak pap Lu'e' ib'ixe' tu soone' tuk' u tixqel, tan ti' u ve' ta' ipaleb'el aak b'ixaalil, as ib'an chal aak aab'oolil unpajte.

At jolol uq'a uqhchil u ve' taama chit iq'ooat u soone', ane' ka'va'l isoon chaj aak ati, acha'v chit tilon uq'a soone'.

Ka'jololen uq'a soone' ati, jolol u ve' ka'va'l teq'ot tib', as jolte u ve' jununil kuxhtu'; u ve' ka'va'l teq'otib', acha'v chit toq'e', as k'axk'oj iq'oope'.

Ti' maj nimla q'ii at nib'ane' u va' kat q'oop u soone' maj q'ii tuk' maj aq'b'al xekel kuxh ti' facha'v uq'a uqhchile', as t'i u nimla q'ii pajte.

Tuk' kuxh ma'l tze' nib'anchu kat u soone' jit kuxh ab'iste tze'e', tan sanichtze' ib'ii, as taq'onb'alik uq'a q'esla kub'aal, jit uq'a mu'se' eq'on tzan u soone'.

¿Jab'il aq'ol kan tetz u soone'?

¿Kam tze'il nib'anon u soone'?

¿Jab'il cheesan u soone'?

Nim falche' u b'oob'ale'

Uq'a b'oob'ale' nitaq' imuu ivi' uxhchil as ch'i'umal tilon uq'a naje' tuk' u b'oob'ale' as at vatzul u b'ooba'l ve' a' nib'anpu kat Tx'avul ch'uti' ib'ii, as iq'ab' kuxh uxhchil nimox tz'ison, ta'n tz'isb'al b'aj.

Tul u va' b'iit tul ve't maj nimla q'ii as va'l chit ichiib' uq'a b'anol b'oob'ale' as nimal kat mox ib'an ve'te' ti' u va' jank'al uq'a uxhchile' nimox iloq' tetz la' tz'aji, as at joltej u va' nib'ek' tetz.

Uq'a b'oob'ale nitaq' imuu ivatz uxhchil as at jununoj uq'a aatename' u va' nib'anb'e kat uq'a ixoje' u b'oob'ale', tan ti' u qatine' niyolon kat, as ech sti'e' u va' nim talpu uq'a b'ooba'le'.

As jat vatzulem kuxh uq'a b'oob'ale' ati, tan at u va' chotel chitu' as ye'xh kam il kuxh koj imayile', as ye'l a' nipal stuul, ane' ati va' lek'uxu', at u uxhchil va' at ib'oob'al tetz aq'on, tetz xaaom, tetz nimla q'ii pajte.

Asoj ye'l ib'oob'al uxhcil la' taq' je' vatz u q'ii as nich'o'n ivi' uxhchil as la' tzaa kaje' tiju' uxhchil, as niq'ej b'ii chi'ol uxhchil pajte, ane' taq' je' uq'a ta'l xaa'ke' ib'oob'al tuk' uq'a chelem naje'; tan tatin uqatine' u b'oob'ale'.

Uq'a b'oob'ale' ta'n xaj nimla ch'i'm nib'apu kat; uq'a ixoje' nimox patx'um, tuk' uq'a naje' as valen uxhchil kat tz'ison uq'a b'oob'ale', as a' nimox ib'anpu kat tu vinimla tenam u Tx'avul, K'usal tuk' u Naab'a.

¿Kam sti' u va' at ixoj ni'aaq'on je' u b'oob'ale'?

¿Kam b'anta'n u va' ye'l ib'ooba'l uq'a tal xaa'ke' nitaq' je' tuk' uq'a chelenaje'?

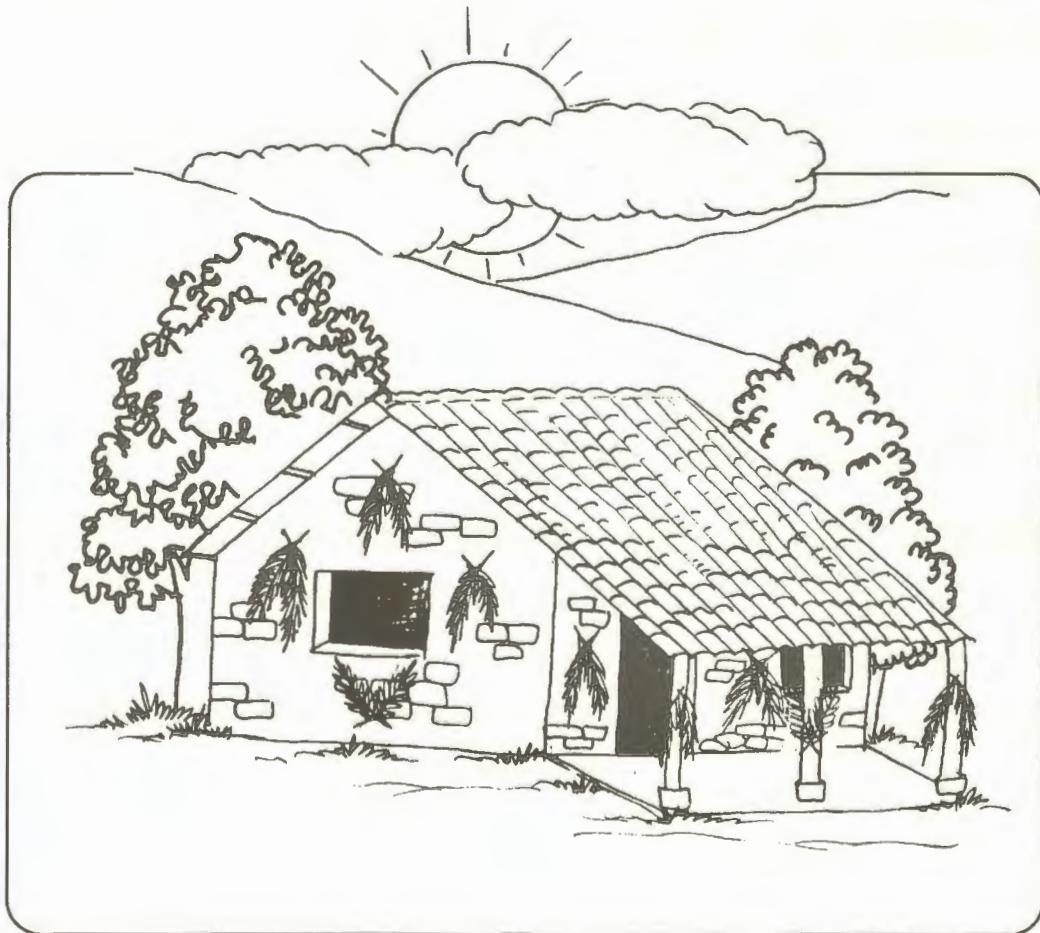
¿Kam sti' u va' nim talpu uq'a b'oob'ale'?

Ma'l u kab'al vejel

Ch'i'umal chit tilon maj kab'al u va' vejel ve'te', as chib'oj uq'a b'aal kab'ale' tuk' uq'a me'al ik'oole', tuk' uq'a ilol tetze', as nimox taq' tan tiixh te Tiixh ti' u va' tuk' uchoj ma'l u nimla q'ii, as nijaj kuib'al te u loq'ala atinb'ale', as loq' chit kat mox chiib' ve't uxhchil.

Uq'a vejb'ale' tetz maj kab'al la' kuxh uch ib'anache' ta'n uq'a kame'; echkole' uq'a vejb'al u'uj, u xaj ch'i'm, mo tuk' q'ab'a tzaa, tan a'e' junun nimla q'ii nib'anb'e uxhchil ti' sti'e' okoj iq'ii uq'a q'atine' tan nim talche', tan cheenaj kan chite'.

Xekel kuxh ti uq'a nimla q'ii ab'iste uq'a vejb'ale' la' b'anb'eli echkole' nib'anchaj pajul u va' nimox ik'alpik ok uq'a xaj ch'i'me' ti' uq'a piraale', as achb'eb'al chit tilon uq'a sajq'utxe' tetz vejb'al.

U xaj tzaa tiila vejb'al chite' tetz maj nimla q'ii, tan kat ichaxb'isa tuul u kab'ale', tuul u teenta, as va'l chit itx'umtx'ul unpajte.

Acha'v chit tilon uq'a kab'ale' tul u va' kat vejlu ve'te', taama chit naj Xha'ep ichukpu uq'a vejb'ale', nimal uxhchil nib'ek' xaj ch'i'm te naj, tan acha'v chit uq'a xaj ch'i'm niteq'o tzan naj tuk' uq'a sajq'utxe' pajte.

Txunamal chit ve't ti' u totztiixh ane' acha'v chit ivejlu ve't ta'n uq'a xaj ch'i'm tuk' uq'a sajq'utxe', aak pap Kara'pe' kat vejon.

A' chit aak pap Xhu'le' ve' txakle'l ti' teq'ol tzan uq'a ch'i'me' u ve' nivejon u poob'ale', tul u va' kat ok b'aara, acha'v chit tijal u ch'i'me'.

Uq'a vejb'ale' ve' nib'anb'el tu q'iisaanto a' uq'a ek'e' tuk' q'ab' tzaa, tuk' u xu'm xuyul, a'e' uq'a ve' nimox vejon uq'a kurus ve' vi' kamnaj.

U vejb'al ve' nib'anb'el tu txaalaq'ii a' u b'alame'k' ve' nivejon u tiixhe' ve' nije' vatz ikurus.

¿Kam sta'n la b'anchu kat uq'a vejb'ale'?

¿Jab'iste uq'a vejb'ale' ve' nitxakonsal tu q'iisaanto?

¿Kam ib'ii aak pape' ve' ni'eq'on tzan u ch'i'me', ve'
nivejon u pooba'le'?

U ava ixi'm

Tan b'a'nla chikose' u ixi'me' ve' at kan vatz uXHchil ta'n uq'a mam kuk'uye', tan nitaq' kutichajil vatz u tx'ava'e'. Tan nim talche' ti' joltu uq'a echb'ub'ale', as eche' u ve' cheel tu kunimla tename', a'e' b'axa echb'ub'al, ta'n a'e' u ve' nichoq'ono' vatz almika' tx'ava', as jtkuxh tx'ix nib'anche' sta'n, tan kam kuxh echb'ub'ale' b'anel ve't sta'n.

As uq'a atinb'ale' u ve' nib'an kat uq'a b'a'nla jale', tu uq'a q'ej chaxkab'e', u chaq'ala tx'ava'e', uq'a pe'e' pajte. Uq'a iia ixi'm jtkuxh kajayil atinb'al la' ib'an kat, tan ech itxa'ke' nichukpu tiial, as muloj kan uq'a patz'ame' jaq' tx'ava' aaq'al at iq'i'anil u tx'ava'e', as jit tz'e'samal la' b'an chij, ti' u va' la' tx'olon uXHchil ti' jal.

U ixi'm ve' nitavale' jit kuxh choq'b'al tetz uXHchil, tan ti' u qatine' niyolon kat. Tan tul kat uch ve't aval as mam latz' kat mox b'anchij tan at nib'ane' va' kat iyatz' maj tal txoo tetz techb'ub'al uq'a ik'ame'.

Chi'b'eb'al ib'anche' uq'a avale', tan kat mox oon uq'a tixqel uq'a k'ame' lochon ti' ib'anax techb'ub'al uq'a k'ame', as tul u va' kat mox ijax ve't tib' uqhchil ku' q'ii, as kat teq'o uq'a nane' techb'ub'al xeen ikab'al ta'n u b'aal avale'.

Aal chit b'a'ne' va' uqhchil chit la' avan iko'm, tan aal b'a'n u qixi'me' ti' u ve' nitzaa tu tz'a'la vitz, tan ye'l chit itixhil ati. Echko u ve' uqhchil ni'avan tan ye'xh saach nisipk'e'.

Asoj la' ava u ixime' xe' toj maj tze', tzok'poj viq'ab'e' aaq'al b'a'n ib'uuq' u k'ome' la' ib'ane', tan la' ichaq'u u jab'ale', as la' imuui u tze'e'.

Tul la' uch aval, as la' chit tx'e'b'lu toon viq'iil aaq'al u va' eela telch'u'l uq'a jale', tan asoj ye'xnaj ilejata', moj ma't ipalchan ve'te', as nikuxh iyan ve't u ko'me'.

Jat vatzulen kuxhe u ixime' ati echkole' u sajpo'je', u q'anjale' u sajjale' u xhu'ye', u kajjale'.

U sajpo'je' jit kuxh kajayil atinb'al la' ib'an kat a' tatinb'al uq'a pe'e', as acha'v chit k'aa nib'an sta'n, as la' koj uch ik'uxpe', tan nipaqtze' chij ivatz uqhchil.

U iia ixim u ve' nichukpe', as a' nitale' u va' a' uq'a nimla jale' la' txaapik kan, u va' ye'xhkam q'e'na'jle, as ye'xhkam la' ixelb'a ak'atx, tan yan telch'u'l uq'a jale'. Tan la' kuxh koj b'en loq'poj u ixim tu k'ayib'al, tan a'chit u ko'me' ye' la' jalini.

¿Jab'iste u b'a'nla chikoe' at kan ta'n uq'a mam kuk'uye'?

¿Katil nib'an kat u sajpo'je'?

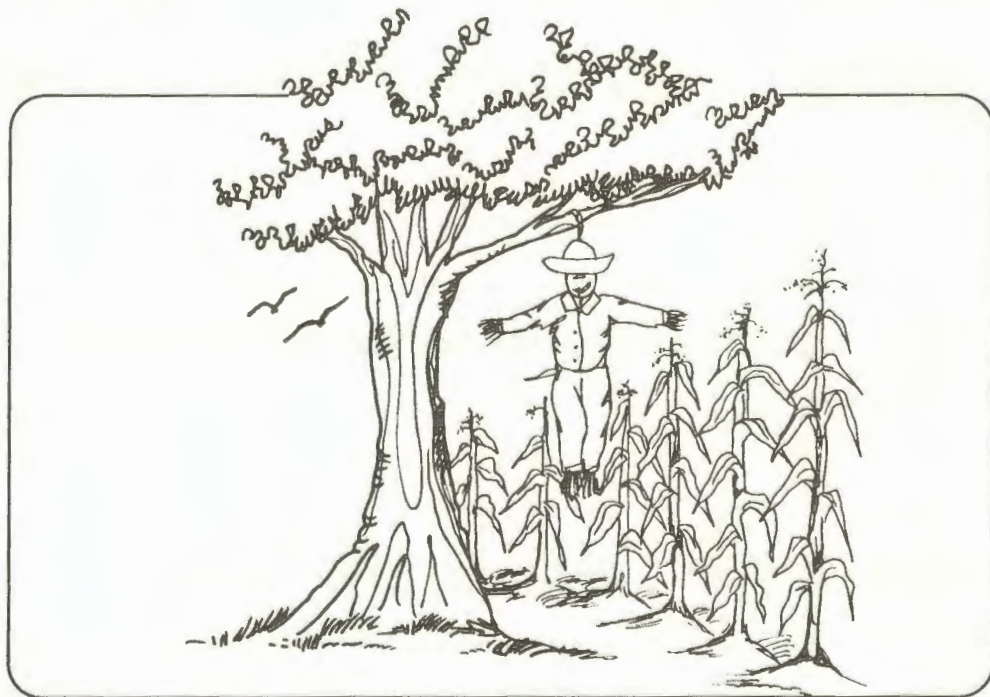
¿Kam itxa'k u ixi'm ti' u xhchil?

U atinb'al ve' la' ok kat k'om

Tul u va' nitoksal ko'm tu koob'en, as loq' chit nitx'lon imakon uxhchil, asoj acha'v tel ivatz, tan a' nitale' u va' la' chit tzaj sb'a'n, as a'n la' tz'e'sale', as echkuxh ix'e'te taq'onval u tx'ava'e', as jatval kuxh yaab' iyik'il tuk ib'ane, as a'n la' kaachan ve'te' i'oloj.

Kajayil chit uq'a aq'one' u ve' at kan vatz uxhchil ta'n uq'a kub'aale', tan nim talche', as b'anpoj chit u ve' xe'tisamal kan, kam tuche', as ye' jalpul uq'a txumb'ale', b'anaxoj taq'onval u tx'ava'e', as kunimataj uq'a itxumb'al uq'a qatzike', tuk' jolto uxhchil, tan jit a'ne' nimox ichuse', tan mam txumb'ale' u ve' ootzimal sta'n.

Tul la' uch u avale', as nimla b'anoj chite' isa', echkole' uq'a iia ix'i'me' q'ichel kat mox b'anchij tan va'lexh u va' qichel la' b'anaxi, as aya'l chit ik'u'l kat mox ib'an tuch ti' uq'a tatine', tan nitex b'anaxoj ivatz u ix'i'me', as ti' ijajpuj ku'ib'al u va' tuk avaloj ve't tu tx'ava'e'. As il ve't uq'a ixoj ile' nib'an ve't tuch ti' tzaq'sal ichanal tetz yuela', tx'ix, txikon, tetz uq'a ve'ltxikon tetz chaq'al q'ii, as jok'olvaa tx'ix tetz ku' q'ii tuk' chib' ta'l.

Ti' u va' ye'l uq'a ixime' la' mox ik'ot uq'a vatzome' ti' techb'uta', as aal chit b'a'n va' la' juplikan sb'a'n, as ib'antaj uXHchil ipoy aq'al la' xo'v uq'a txooe', as echat nib'an u k'opchale' cheel tan ti' u ve' kat mox isotzsal uXHchil u tatine' ve' nik' ib'anax na'ytzan.

Ch'i'umal la' molpuj u tz'ise' u ve' nitelch'u'l tu kab'al, as mak'loj el xo'l uq'a k'ome', as q'eesaloy vitxa' uq'a avane' echkole' u txa'chicham, txa' ak'atx, txa' kay, txa' karneelo' uq'a xaj tze', tul u va' la' ok ka'v ch'ich' as oksaloy xe'toj uq'a ko'me', jununoy paab'al ti' junun vi'l ko'm aaq'al va'l tacha'vin ikaa jaq' tx'ava'.

Aal chit b'an la' ilax isuuchil u pitx'oe', tan jit kuxh jab'iste iche' nituch ipitx'on uXHchil, tan a' nitale' u va' la' nal q'esb'uj ich' aaq'al u va' ye'l pok' la' ok stuul, ilaxoj isuuchil uq'a ik'ame' ti' u va' yak la' motxiktzan u pitx'oe'.

Nim chit talche' u tixi'm uXHchile' tan asoj loq'om nituche' as ye'l itiixil, as ye'xhkam nisipk'e', tan txaatisamal ve'te' chij ech nib'an kate' va' ye' nina' ve'te'. As tavataj uXHchil joltoj kam echkole' is, kaj is aq'al u va' ye'l u b'uchulil la' nachpi eche' ve' nimal ve't ixaan uq'a talintxa'e'.

¿Eelakuxh vitxumb'al uq'a q'esla aamae' tuk' uq'a txul aamae'?

¿Kam sti' u va' q'ichel u iia ixime' nib'anche'?

¿Kam itxa'k q'i'an la' ok xe'toj uq'a ko'me'?

Nim talche' u lochb'ale' u ve' nib'an u ixoje'

Nim talche' u lochome' ve' nib'an u ixoje' tu vikab'al, tan a'e' txakle'l ti' vime'b'al tan kat iseb'a ilakpe', as ye'seb' kat vatchan, as a' chite' kat ilon uq'a ve' nisa'vit ti' vime'al ik'oole', as a'e' kat aq'on u b'a'nla b'eye' te uq'a italintxa'e'.

U aq'one' ve' kat ixeteb'e u ixoje' q'alam, tul kuxh kat lakpi a' u xamale' kat toksa, as kat xe't ib'anchaj ve't techb'ub'al as kat xe't tilchaj ve't uq'a tavan, as ech ixet u man aq'one' ve' nib'ane' ye'l maj q'ii niti'le' asoj at maj kam va' ye' nib'anchaj svatz, as kat iyol tuk' vik'ulele' tan ech itxa'ke' u va' la' iloch tib' u xhchil niyolon kat.

As nitex ilochixoj vitzumel ti' u aq'one' ve' nib'an tu vitz, as at chit nib'ane' u va' kat b'ex si'voj, as kat b'ex lochonoj tul u va' kat uch pitx'o, as lochiib' chit nib'an ti' vime'b'al, jank'al u ve' kat titz'a u naje' kat iyol tuk' u tixqel as kat taq' tib' itxumb'al, kat tal isuuchil.

Aq'axoj ichusb'al u ixoje', aq'al u va' jit kuxh uq'a aq'one' la' ib'an tzi' xamal tan asoj at iyak'il vichusb'alib'e', as katil kuxh la' aq'onvu kat; tu vi'aj vitz, tu vitename', tan la' itx'ole', tan nimale' vitxumb'ale' ati.

¿Jab'iste q'ii ye'l u ixoje' nitoq'onve'?

¿Kam itxa'k uq'a b'ek'e' la' inima uxhchil?

¿Kam itxa'k uchusb'alib'e' la' aq'ax te u ixoje'?

Joxol k'aa aak q'eslatxutxe'

Uq'a q'eslatxutxe' nimox ib'eya aak te uq'a tale', uq'a tiie', tan nimale' paleb'emal ve't sta'n as nim talche', as pale' vitxumb'ale' ti' maj u'uj, as jank'al uq'a q'esla aamae' nim talche' sti'e u va' nimaloj, xo'niloj.

Ta'n u loq'ola q'itz'leb'ale' nib'anchu kat vuk'ula lee, sub', b'oxb'o'l, as nimox ib'anchu uk'a' sta'n pajte eche' u k'oyome', ve' nib'anchu ta'n tzaq'al och'.

U uk'a'e' u ve' nib'anchu ta'n u chanal, as nib'anchu k'aa ta'n u q'anjal ixim ve' ch'ilimal tu semech, echat nib'an u sojpoje', as nim talche', as a'e' ni'aq'on ta'l ich'u' uq'a ixoje' u ve' ala's.

Va'l chit ib'uk'ul k'aa nib'an vatz ka', sti'e' u va' ye' la' ya'sal, sotzal ijoxil u k'aae' vatz u ka'e', as kat toya aak q'eslatxutxe' jununil ika' uq'a tale' tuk' uq'a tiie', as kat ichusle' ti' ijoxil u k'aae' u ve' nital aak, aal b'ane' u k'aae' ti' u k'aye' tan ka'vo'j, oxvo'j kuxh mam pichele' la' tuk'aj uxhchil, as kat nooye' sta'n.

Uq'a echb'ub'ale' ve' nimox ichoq' tib' uq'a q'esla aamae', txael chite sta'n as ankuxhe' avantetz, as nimal kuxh yaab' nimox ijeheb', echkoj ve't uq'a uxhchil cheel ye' nimox itxaa ve't uq'a techb'ub'al, sti'e' ye' nina' ijeheb' vatz u tx'ava'e'.

Ech tzakate' u va' jank'al uq'a uxhchil va' atelaj iq'esla itxutx as nimaloj, xo'niloj, as b'anb'eloj uq'a b'a'nla txumb'ale' u ve' nimox tale', as jank'al viyaab' uq'a q'esla aamae' as aya'l uq'a itxumb'ale' ati.

¿Kam sti' va' nukuxh ib'eya aak q'eslatxutxe' te uq'a fiie', te uq'a tale'?

¿Kam itxa'k u sajpoje' nituk'a uq'a ala'se'?

¿Kam sti' va' valchit ib'uk'ul u k'aae' nib'an vatz u ka'e'?

Ixe'teb'al

Nitxakone' uq'a xhiilae'	5
Chusu'm nib'an ixoj chusul	7
B'a'n chite' la' ichus uq'a talintxa'e' aq'on	9
Ch'i'umal chit uq'a tze'e'	11
Acha'v chite' asoj la' iloch tib' uxxhil	14
Acha'v chite' u t'usiib'e'	16
It'usil u vatb'al	18
Nim talche' u echb'ub'ale'	20
Ichuu uq'a pach	23
B'a'n chit u va' la' aq'ax ich'u' uq'a tal ne'e'	25
At ine' u yi'ije'	27
Vipe' u chicham	29
Ma'l u ak'atx tuk' ine'	31
Nimla lochb'al nitaq' u kaaye'	33
Nim talche' u taq'on uq'a ixoje'	35
Vi'l u nimla oo	38
Ili'ul uq'a jal vatz q'il'	41
Nim talche' uq'a b'okkin tx'ava'e'	43
Tilax isuuchil uq'a tx'ava'e'	45
Ib'anpu u uk'al	47
U toksa'm u tenam	50
U soon	53
Nim talche' u b'oob'ale'	55
Ma'l u kab'al vejel	57
U ava ixi'm	60
U atinb'al ve' la' ok kat k'om	63
Nim talche' u lochb'ale' u ve' nib'an u ixoje'	65
Joxol k'aa aak q'eslatxutxe'	67

ix'e fap'oi

5..... Mitxakone' up'a xhiliid'e

7..... Chusum' nib'an' loj' chruul'

9..... B'o'n' chite' lo' ichus up'a' lo'ixxo'e' do'on'

11..... Ch'umal' ch'it' up'a' tze'e'

14..... Achov' chite' oqj' lo' loch' lip' uk'ch'it'

16..... Achov' chite' u' t'ub'e'

18..... It'ull' u' v'ob'al'

20..... Nim' talche' u' e'ch'up' ch'e'

23..... Ichuu' up'a' p'ach'

25..... B'o'n' ch'it' u' vo' lo' o'q'ox' lo'ch' u' up'a' t'ze'e'

27..... At' tze' u' y'ie'

29..... V'ip'e' u' ch'ich'on'

31..... Mol' u' ch'ox' t'ek' t'ek'

33..... Nim'a' lo'ch'ol' o'nd' u' k'oye'

35..... Nim' talche' u' k'ip'on' up'a' k'oye'

38..... V'it' u' nim'a' oo'

41..... I'it'it' up'a' lo' v'ot' q'it'

43..... Nim' talche' up'a' p'ach' u' v'ob'e'

45..... I'ix' lo'uch'it' up'a' k'oye'

47..... I'p'onpu' u' ek'ot'

50..... U' t'ok'ot'm' u' t'om'

53..... U' so'on'

55..... Nim' talche' u' p'ob'ch'it'

57..... Mol' u' k'oy'ol' v'ej'e'

60..... U' ovo' k'im'

63..... U' o'ch'it'ol' v'e' lo' ek' k'ol' k'om'

65..... Nim' talche' u' lo'ch'it'ale' u' v'e' nib'on' u' k'oye'

67..... Jo'ol' k'oo' o'ok' p'ost'ok'ub'e'